

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๐

จดหมายเหตุของพะเนรวงค์วิหิต (จอมน บุนนาค)

เรื่องราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศสในรัชกาลที่ ๔

เมื่อปีระกา พุทธศักราช ๒๔๐๔

(พิมพ์ครั้งที่ ๒)

หม่อมราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร

ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต
พิมพ์สนองพระเดชพระคุณในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตน์กิริฎากุณิน

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑

എന്നുവെച്ചു കേൾക്കുക
8 മാർച്ച് 2550

പേരിട്ടിട്ടു - 891. A 50

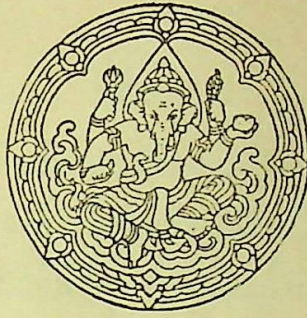
b11951898

i112535254

OX 1859.75

v

5501

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๐

จดหมายเหตุของพระนรنگคิวิชีวิต (จอมน บุนนาค)

เรื่องราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศสในรัชกาลที่ ๔

เมื่อปีระกา พุทธศักราช ๒๔๐๔

(พิมพ์ครั้งที่ ๒)

หม่อมราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร

ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดีพินิต

พิมพ์สนองพระเดชพระคุณในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตน์กิริฎากุลินี

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑

คำนำ

หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ กิติกุล ไททรงแจ้แก่เจ้าหน้าทัณ หอสุมุค
แห่งชาติว่า หม่อมราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต ประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์
หนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๐ เรื่องจดหมายเหตุราชทูตไทย
ไปประเทศฝรั่งเศส ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อขระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่ง
พระณรงค์วิจิตร (จอณ ชุนนาค) เป็นผู้แต่ง เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ทิพยรัตนกิริฎกุลินี ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส กำหนดวันที่
๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์
ได้ดังประสงค์

โดยที่หนังสือเรื่องนี้ อาจอำนวยความสะดวกประโยชน์ในทางประวัติ
ศาสตร์ และการค้นคว้าในทางความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่าง
ประเทศเป็นอย่างดี กรมศิลปากรจึงขออนุโมทนาในการที่หม่อม
ราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ได้มีศรัทธาให้จัดพิมพ์หนังสือขึ้น
เผยแพร่เป็นวิทยาทาน อุทิศแก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ทิพยรัตนกิริฎกุลินี ขออำนาจกุศลอันจักพึงบังเกิดมีจากวิทยาทานนี้
จึงเป็นขุ้จยิตลบันดาลให้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตน
กิริฎกุลินี ทรงประสออิฐุคุณมณูญผล เสวยทิพยสมบัติในสัมิปรายภพ
จงทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๘ กันยายน ๒๕๐๑

ข้าพเจ้าระลึกถึงพระเดชพระคุณและพระเมตตาอาวาทเสด็จย่า
ไต่ทรงมีต่อข้าพเจ้ามาตลอดเวลาที่เสด็จดำรงพระชนม์อยู่ บัดนี้ถึง
เวลาที่จะพระราชทานเพลิงพระศพของพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าใคร่จะ
พิมพ์หนังสือสักเล่มหนึ่งสนองพระเดชพระคุณ จึงได้ปรึกษากับ
หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช คุณชายคึกฤทธิ์ได้แนะนำให้
ข้าพเจ้าตีพิมพ์หนังสือเรื่องจากหมายเหตุราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศส
ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะราชทูตในขณะนั้นก็คือพระยาศรีพิพัฒน์
(แพ บุนนาค) ซึ่งต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ บุตร
สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต) เสด็จย่าทรงเป็นพระธิดา
ของเจ้าคุณจอมมารคาสาลี บุตรีของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา
พิชัยญาติ เหตุนี้จึงทรงเป็นหลานของเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ และ
เหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของเสด็จย่า ข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วย

ในการตีพิมพ์ครั้งนี้ได้คัดเลือกเอารูปภาพที่เกี่ยวกับราชทูต
ครั้งนั้นมาลงพิมพ์ไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ และให้แปลกไป
กว่าการพิมพ์ครั้งก่อน นอกจากนั้นยังได้นำเอาพระประวัติของเสด็จย่า
ซึ่งท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้แสดง
หน้าพระศพในงานสวดมหาหี ๒ มาตีพิมพ์ไว้ข้างหน้าเพื่อเป็นอนุสรณ์
ถวายแก่พระองค์ท่านอีกโสดหนึ่ง คุณชายคึกฤทธิ์เองก็ได้กรุณา
เขียนคำนำหนังสือเล่มนี้ให้ ทั้งได้ตีพิมพ์ไว้ต่อท้ายบทความแล้ว

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่ไ้กล่าวนามมา และขอ
อำนาจบุญกุศลที่เกิดขึ้นจากการขำเพ็ญวิชายาทานในครั้งนี้ จงปรากฏ
แก่พระญาณของเสด็จย่าเพื่จะได้ทรงอนุโมทนาเป็นยัตถานุโมทนา
มียกุศลด้วย.

พระวิมลโพธิ์โพธิ์
๗

คำนำ
ของ
ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำนำขึ้น
สำหรับหนังสือเล่มนี้ ซึ่งท่านได้พิมพ์ลงในงานพระราชทานเพลิง
พระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลีนี
พิจารณาเรื่องราวหนังสือเล่มนี้แล้วก็เห็นว่าเหมาะสมเป็นหนังสือ
เพราะเป็นจดหมายเหตุการเดินทางของคณะเอกอัครราชทูตไทยไป
ยังประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ๕๐ ปีเศษมาแล้ว ทว่าเหมาะสมนัยหมายถึง
ทั้งท่านผู้จัดทำหนังสือและท่านผู้สนพระชนม์ ทางบ้านผู้พิมพ์
หนังสือนี้ ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ก็ถือกำเนิดมาในราชสกุล
เทวกุล และราชสกุลนี้มีบุคคลที่มีความสัมพันธ์และความสำคัญแก่
ราชการกระทรวงการต่างประเทศอย่างมากมายเพียงไรก็ย่อมเป็นที่
ทราบกันอยู่แล้ว ส่วนทางบ้านท่านผู้สนพระชนม์นี้ หนังสือเล่มนี้
ก็เหมาะสมทั้งกาลเวลา และบุคคลที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ คณะ
ทูตานุทูตไทยชุดที่ปรากฏในจดหมายเหตุนี้ได้ออกเดินทางไปยัง
ประเทศฝรั่งเศส ในระยะเวลาอันใกล้เคียงกับระยะเวลาเริ่มแรกแห่ง
พระชนมายุ ส่วนเอกอัครราชทูตคือ พระยาศรีพิพัฒน์ (แพ ขุนนาค)
ผู้ซึ่งต่อมาได้เป็น เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์นั้น ก็เป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยา
บรมมหาพิชัยญาติ และเป็นพี่ชายของเจ้าจอมมารดาของเสด็จกรม
หลวงทิพยรัตนฯ นี้ก็เป็นลูกของท่านผู้สนพระชนม์นั่นเอง

หนังสือเล่มนี้ถึงแม้ว่าสำนวนเรียงความจะยังหย่อนกว่าหนังสือ
 ชนิดเดียวกันเล่มอื่น ทั้งที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพได้ทรง
 พระวิจารณ์ไว้ก็จริง แต่ก็เป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
 ไม่น้อย อย่างน้อยก็เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้ก้าว
 ออกไปสู่สังคมนานาชาติในฐานะเป็นชาติอิสระต่อเนืองกันมาตั้งแต่
 โบราณกาล และชาติใหญ่ ๆ ในตะวันตกได้รับรองประเทศไทยใน
 ในฐานะเสมอมาใหญ่เท่าเทียมกัน เป็นเรื่องที่น่าภูมิใจสำหรับคนไทย
 ทั่วไป และอีกข้อที่น่าภาคภูมิใจก็ควรจะมีอิทธิพลสำหรับการวางตน
 และการดำเนินนโยบายทางต่างประเทศในปัจจุบัน

พระชนมายุของเสด็จกรมหลวงทิพบริภัณฑ์นั้นตรงกับรัชสมัยที่
 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติ
 ของชาติไทย นับตั้งแต่ไทยจำเป็นต้องยอมรับอิทธิพลตะวันตกหลายอย่าง
 ในรัชกาลที่ ๔ เพื่อชองกันมิให้ไทยถูกกลืนหายไปจนสิ้นเชิงด้วย
 อิทธิพลนั้น ลงมาจนถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในรัชกาล
 ที่ ๕ และการเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ ๗ ตลอดจนมาจนถึงยุคปัจจุบัน
 การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายทั้งปวงนั้นย่อมกระทบถึงชีวิตคนทั้งประเทศ
 เป็นธรรมดา แต่เมื่อเสด็จกรมหลวงฯ ทรงเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดิน และทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ในรัชกาลต่อ ๆ มา
 แรงกระทบแห่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นย่อมจะมีถึงพระองค์มาก
 กว่าคนธรรมดา หากเสด็จกรมหลวงฯ มีไต่ทรงตั้งอยู่ในธรรมอัน
 ประเสริฐข้างประการ การกระทบกระเทือนบางอย่างก็อาจเป็นผลร้าย
 แก่พระองค์ได้มาก

เมื่อครั้ง ร.ศ. ๑๑๒ ประเทศไทยมีเรื่องผิดพ้องหมองใจกับ
ฝรั่งเศส จนเอกราชของประเทศอยู่ในฐานะนำวิกฤตอย่างยิ่ง เสด็จ
กรมหลวงฯ ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้านายฝ่ายในในสมัยนั้นย่อมจะต้อง
ทรงตกอยู่ในความวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาได้ทรงรับตำแหน่ง
เป็นอธิบดีข้าราชการฝ่ายในเป็นเวลาช้านาน ภาระราชการตลอดจน
ปัญหายุ่งยากต่าง ๆ ที่ต้องทรงรับและแก้ไขนั้นมิใช่น้อยมากมาย ที่ได้
ทรงปฏิบัติหน้าที่และภาระได้ตลอดมาโดยเรียบร้อย มิได้มีความ
บกพร่องก็เป็นพยานหลักฐานในคุณธรรมบรรพการที่มิอยู่ในพระองค์ให้
เห็นประจักษ์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ต้องเสด็จจาก
ประเทศไทยไปประทับยังเกาะชวา เสด็จกรมหลวงฯ ก็ต้องเสด็จไป
กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ผู้เป็นพระนัดดาแต่พระองค์เดียวกันนั้น ต่อมาเกิด
สงครามมหาบูรพาเอเชีย ญี่ปุ่นขึ้นยึดเกาะชวาไว้ได้ ความเช่นอยู่ใน
ในขณะนั้นต้องขาดแคลนยังเกิดความลำบากต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ
กรมพระนครสวรรค์ผู้ทรงเป็นพระอภิบาลเสด็จกรมหลวงฯ ก็ทิวังคต
ลง การสงครามในตอนท้ายเข้าขั้นรุนแรง มีการรบพุ่งกันอย่างหนัก
ในชวา เสด็จกรมหลวงฯ ก็ต้องทรงอพยพหลบภัยพร้อมกันกับเจ้านาย
ไทยพระองค์อื่นที่ยังประทับอยู่ ณ ที่นั้น ทรงได้รับความลำบากต่าง ๆ
เป็นอันมาก ในขณะนั้นเสด็จกรมหลวงฯ ก็มีพระชนมายุอยู่ในวัยชรา
มากแล้ว

เสด็จกรมหลวงฯ ทรงอยู่ในฐานะเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ น่าจะ
 ได้มีพระชนมชีพที่ใคร่ด้วยความค้ำกันแน่นอน แต่กึ่งที่ทรงประสพกับ
 ความผันผวนต่าง ๆ แห่งชีวิต ทนอาศัยวรยศอันศักดิ์ ความผันผวน
 และเหตุการณ์ต่าง ๆ อันจักต้องทำให้ทรงเป็นทุกข์หนักและทรงวิทก
 ถึงวอดอย่าง มากนั้นมิได้ทำให้คุณธรรมหลายอย่างหลายประการใน
 พระองค์นั้นลดหย่อนเปลี่ยนแปลงไปเลย

ที่สำคัญนั้นทรงพร้อมด้วยสติและสัมปชัญญะอยู่เป็นนิจ ทรง
 ระลึกไต่ถึงประสพการณ์ทางหมกที่ขงเกิดมีแก่พระองค์ทั้งแก่ตน และ
 ทรงรู้จักกาลสมัยที่ทรงอยู่ในปัจจุบัน ด้วยพระสติและสัมปชัญญะอัน
 บริบูรณ์ตลอดมา เสด็จกรมหลวงฯ จึงทรงปฏิบัติพระองค์ไต่ถูกต้อง
 กับสถานการณ์ที่กระยะไม่มีผิดพลาด ทรงกระทำกรณียกิจส่วน
 พระองค์ได้เรียบร้อยเป็นระเบียบ ทรงปฏิบัติที่ผู้อื่นด้วยเสมอทัน
 เสมอปลาย กล่าวคือ ทรงพระเมตตาต่อบุคคลเมื่อยังเป็นผู้ชอยเป็น
 เสมอทัน และเมื่อยุคคลนั้นเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อมาที่ทรงยกย่อง
 ให้สมแก่ฐานะเป็นเสมอปลาย

เสด็จกรมหลวงฯ ทรงปราศจากความยึดเหนี่ยวในทางที่ผิด
 ด้วยเหตุนี้จึงทรงรับการเปลี่ยนแปลงและพิ้งนาการต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม
 ล้อมไต่โดยไม่มี ความสะทสะถ้าน มีความสนพระทัยศึกษา
 เหตุการณ์ทั่วไปด้วยพระทัยอันเที่ยงธรรมปราศจากอคติ นับว่าทรง
 เป็นบุคคลที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์อยู่ตลอดมา ทรงเป็นทศาวพ
 นิสัยอันแก่ชนทุกรุ่นทุกวัยที่ทรงรู้จัก

เสด็จกรมหลวง ฯ ทรงเป็นพระบรมวงศ์ที่มีพระชันษายืนนาน
 ทศกในพระบรมราชวงศ์นั้นนับถึงเวลาปัจจุบัน ทราบถึงวันทสนพระชันษา
 ก็ยังทรงดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งปวงที่ได้พรรณนามาน โดยบริบูรณ์
 เป็นสิ่งประทัยใจแก่ทุกคนที่ได้รู้จักพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

การที่ ม.ร.ว. พันธุทิพย์ บริพัตร ได้พิมพ์หนังสือสนอง
 พระคุณในงานพระราชทานเพลิงพระศพนั้น ถ้าหากว่าจะทรงทราบ
 ได้ด้วยญาณวิถึใด ๆ ก็คงจะพอพระทัยและทรงอนุโมทนา.

อนาตรจิตตกถา

ในงานสัตตมวารที่ ๒

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต

ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวาย ที่พระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี

ณ วัดสวนผักกาด ถนนศรีอยุธยา พระนคร

วันศุกร์ที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

เวลา ๙.๔๕ น.

(พระธรรมวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ถวาย)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อนาตรสมิมปี เม กาเย จิตฺตํ น เหสุตตาทูริ

เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสนานุกตฺติ กรนฺตึ ฯ

บัดนี้ จักถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในอนาตรจิตตกถา
ผลของพระเดชพระคุณ ประคัมพระป้ญญาขารมึ อนุรปพระกุศลทักษิ
ณินานุปทาน ทพระวรวงศพิทร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต ทรง
บำเพ็ญที่พระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี
ในสัตตมวารที่ ๒ ทรงอุทิศส่วนพระกุศลถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์นั้น ตามวิธีในพระพุทธานุศาสนนา ฯ การทรงบำเพ็ญพระกุศล

ทรงน เป็นไปช่วยพระกตัญญูกตเวทีตาธรรม และพระคารวะอย่างยิ่ง
 ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ผู้ทรงเป็นพระอัยยิกาในพระองค์ เป็นการ
 ทรงบูชาพระองค์ท่านผู้เสด็จไปแล้ว ค้องตามพระพทานโมทนา
 ภาษิตว่า โส ณาติธมฺโม จ อยนิทสฺสโต ญาติธมฺมนนฺนอินฺพระองค์
 แสคงแล้ว เปตาน ปุชา จ กตา อุพารา การบูชาอันโอฬารเพื่อผู้
 ละไปแล้วทั้งหลาย อันพระองค์ทรงทำแล้ว และขทท้ายว่า ตุมฺเหหิ
 ปุณฺณิ จ กติ อนปฺปกิ แลขณฺไม่น้อยอันพระองค์ทรงทำแล้ว เพราะ
 การทรงบำเพ็ญพระกุศลทรงน ซื่อว่าเป็นบุญกิริยาสำเร็จด้วยทานข้าง
 คีลข้าง ภาวนาข้าง ทรงน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ไท้ทรงเป็น
 พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ผู้เจริญพระชนมายุยืนยาว ประกอบด้วยพระ
 รัศมีคุณภาพอย่างยิ่ง เพราะไ้ทรงรับตำแหน่งเป็นอธิบดีบัญชาการ
 รัชยาพระราชวังฝ่ายใน ตั้งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระ
 บาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสืบต่อมาในรัชกาลที่ ๖
 ในรัชกาลที่ ๗ โดยลำดับ ปรากฏในประกาศว่า ไ้ทรงปฏิบัติราชการ
 โดยซื่อตรง ประกอบด้วยพระวิริยะอุตสาหะสามารถให้ราชการ
 ทั้งปวงในหน้าที่เรียบร้อย เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยตลอดมาทุก
 รัชกาล ดังที่ปรากฏว่า ในรัชกาลที่ ๕ ไ้ทรงพระกรุณาโปรด ฯ
 เพิ่มอำนาจและหน้าที่ให้ทรงบังคับบัญชาราชการฝ่ายในมากขึ้นโดย
 ลำดับ ในรัชกาลที่ ๖ ไ้โปรดให้ทรงเป็นอธิบดีบัญชาการฝ่ายใน
 ในทั่วทั้งพระราชนิเวศนสถาน ในรัชกาลก่อนมาก็โปรดให้ทรงดำรง

ตำแหน่งอธิบดีราชการฝ่ายในเช่นเดียวกัน ได้ทรงรับราชการฝ่ายใน
 ในตำแหน่งราชการโดยเรียบร้อย ทรงปฏิบัติราชการด้วยความโอบ
 อ้อมอารี ทรงมีพระปรีชาสามารถเป็นที่นับถือทั่วไปทั้งฝ่ายในและ
 ฝ่ายหน้า นอกจากนี้ยังได้ทรงปฏิบัติสนองพระเดชพระคุณในการ
 ส่วนพระองค์ ดังเช่นทรงเป็นพระอภิบาล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้าอัญญาองค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา แต่ทรงพระเยาว์
 ครายเท่าเสด็จทิวงคต ปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นรับสั่งว่า
 “น้ำพระ” อยู่เสมอ ทั้งได้ทรงมีพระหัตถ์ในการช่างต่าง ๆ ดังเช่น
 เมื่อสมเด็จพระบิรมหาราชเจ้าเสด็จสวรรคต พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมหลวงทิพยรัตนฯ เฝ้าอยู่ข้างพระแท่น ทรงใช้ผ้าซับน้ำพระเนตร
 เนื่องจากทรงพระกั้นแสงจนเปียกชุ่มเปียกเป็นรูปสัตว์ ทรงใช้หินอ่อน
 แกะเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ทรงเป็นช่างดอกไม้สดและดอกไม้แห้ง และ
 ได้ทรงมีพระโอบอุ้มในทางวรรณคดี ทรงแต่งกาพย์โคลงต่าง ๆ
 โดยพระอิริยาศย์ ได้ทรงบริจาศ ทรงสงเคราะห์อนุเคราะห์ ได้ทรง
 บำเพ็ญพระกุศลในพระพุทธศาสนาตามกาลและกิจ กล่าวโดยเฉพาะ
 ได้ทรงมีพระเมตตากรุณาอย่างยิ่งในพระวรวงศ์พิตริ มีพระเมตตา
 กรุณาในพระประยูรญาติ ตลอดจนถึงในบริวารชน ดังที่ประจักษ์อยู่

กล่าวโดยสรุป พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น ได้ทรงประกอบ
 ด้วยพระคุณสมบัติทั้งสามประการ คือ ซาคัญคือ ความเจริญด้วย
 พระชาติ เพราะทรงอุบัติในชาติกษัตริย์สกุลอันสูงศักดิ์ คุณุคุณคือ ความ
 เจริญด้วยพระคุณ เพราะทรงประกอบด้วยพระคุณแก่พระองค์

ท่วย แก่ผู้อ่อนท่วย และวิญญูท่วยพระวิญญู เพราะมีพระ
 ชนมายยืนนานกว่าเจ้านายท่มพระชนมีย่นยาวท่งหลายในพระบรม
 ราชวงศ์จักรทิโคเคยมีมาแล้ว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น แม้จะทรงประกอบท่วยวิ
 สมบัติเพียงไร ก็ต้องเสด็จละโลกนั้ไปในที่สุดตามคติธรรมทา เพราะ
 มีพระกายเป็นสังขารซึ่งมีชาติคือความเกิดเป็นเบื้องต้น มีชราความ
 แก่โดยลำดับ มีพยาธิความเจ็บในระหว่าง ๆ จนถึงมีมรณะความตาย
 เป็นที่สุด คนโดยมากมักท่วยภายในร้อยปี แม้จะเกินไปก็ต้องตาย
 เพราะชราโดยแท้ ไม่มีใครผู้ที่เกิดมาแล้วไม่ตาย เหตุฉนั้นพระบรม
 ศาสทาจิงตรัสเตือนไว้ว่า อปปี วัต ชวีติ อิทิ ชวีตินนอยหนอ โอริ
 วสุสสตปิ มียุติ ย่อมตายแม้ภายในร้อยปี (โดยมาก) โย เจปี
 อติจ ชวีติ แม้ถ้าผู้ใดเป็นอยู่เกินช่นไป อถโข โส ชรสปิ มียุติ
 ผู้นั้นย่อมตายเพราะชราโดยแท้

อนึ่ง เมื่อยังมีชวีติอยู่ ก็ต้องเสวยเวทนาค่าง ๆ เป็นสุขบ้าง
 เป็นทุกข์บ้าง เป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง เมื่อร่างกายมีสัปปายะ
 (สบาย) ก็ปรากฏว่ามีสุข เมื่อร่างกายขาดสัปปายะ เพราะชราบ้าง
 พยาธิบ้าง ก็ปรากฏทุกข์โดยมาก มีเรื่องเล่าในชั้นอสังขยุทที่ว่า ได้
 มีกฤตยัคฆ์เป็นบิคาของนกุลมาณพผู้แก่เฒ่าได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
 เจ้ากรายทูลว่า ตนเป็นคนแก่ มีร่างกายอาทรเกิดอรันกระสับกระส่าย
 ขอประทานพระโอวาท พระองค์ทรงประทานพระโอวาทโดยความว่า
 กายนอาทร เป็นของแถ่ง่ายต้งฟองไก่อ เป็นเพียงหนึ่งหุ้มห่อรัตไว้

ผู้บริหารรักษาภายในอยู่ จะพึงปฏิญาณว่า กายนี้ไม่มีโรคแม้สักครู่
 หนึ่งใดอย่างไร นอกจากความเป็นผู้เขลา เพราะฉะนั้นพึงศึกษาอย่าง
 นั้นว่า เมื่อกายของตนอาครุอยู่ จิตจะไม่อาครุ ดังนี้ ท่านพระสารี
 บุตรได้อธิบายพระพทอิโวาทนแก่ภคอุททกีนัน โดยความว่า ปุ่ชชณผู้
 ไม่ฉลาด ไม่ไ้รับแนะนำในธรรมของสัทบุรุษ ย่อมเห็นแน่ว่า รูป
 เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (อันรวมเรียกว่าขันธ ๕) เป็นคน
 หรือคนมีขันธ ๕ หรือขันธ ๕ มีในตน หรือคนมีในขันธ ๕ เป็นผู้
 สันนิษฐานมันว่า เราเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็น
 วิญญาณ และว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของเรา
 ดังนี้ ครั้นขันธ ๕ เหล่านั้นแปรปรวนไป ความแห้งใจ คร่ำครวญ
 ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คับแค้นใจ ก็เกิดแก่ผู้ั้น อย่างนั้นแล
 บุคคลมีกายกระวนกระวายด้วย มีจิตกระวนกระวายด้วย ส่วนว่า
 พระอรียสาวกผู้ฉลาดไ้รับแนะนำค้ในธรรมของสัทบุรุษ มิได้เป็นผู้
 สันนิษฐานมันว่า เราเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร
 เป็นวิญญาณ และว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของเรา
 ดังนี้ ครั้นขันธ ๕ เหล่านั้นแปรปรวนไป ความแห้งใจ คร่ำครวญ
 ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คับแค้นใจ ก็ไม่เกิดแก่ท่าน อย่างนั้นแล
 บุคคลแม้มีกายกระวนกระวาย แต่จิตมิได้กระวนกระวาย ดังนี้

ประมวลความแห่งพระมหาเถรอธิบายว่า ผู้ที่มีจิตยึดถือเกี่ยว
 เกาะกังวลอยู่ในกาย ย่อมเป็นผู้อาครุทุกข์ทั้งกายทั้งจิต ส่วนผู้ที่มี
 จิตไม่ยึดถือเกี่ยวเกาะกังวลอยู่ในกาย เมื่อกายต้องอาครุทุกข์ไปตาม
 ธรรมดา เพราะชราบ้าง เพราะพยาธิบ้าง ย่อมเป็นผู้มีจิตไม่อาครุทุกข์
 มีจิตสงบปกติ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าสยามไค้ทรงกำหนดความแห่งพระพุทธโฆษาทในพระสุตตัน
ทรงพระราชนิพนธ์เป็นคาถาในพระราชดำรัสทรงลาพระสงฆ์ในเวลา
ใกล้จะเสด็จสวรรคตว่า

อาตุรสมิมปิ เม กาเย จิตฺตํ น เหสุตตาทูริ

เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสณานุกตฺติ กโร

แปลโดยความว่า “เมื่อกายของข้าพระเจ้าแม่อาตุร จิตจัก
ไม่อาตุร” ข้าพระเจ้าก็กษายอยู่อย่างนี้ ทำไปตามคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้า กงน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ไค้ทรงเขียน
พุทธศาสนิกา ทรงประกอบด้วยพระวชิรมยัตริศัตตัญญภาพ ไค้
ทรงประสพพบผ่านคติธรรมดามาโดยลำดับ ทั้งภายใน ทั้งภายนอก
ปรากฏว่าไค้ทรงรักษาพระเหตุภัยไว้ด้วยดี และพระวชิรมยัตรินั้น
ในส่วนที่เป็นกุศลวรมมียอมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งในปัจจุบัน ทั้ง
ในภายหน้า

ขออำนาจพระกศลวาคัทถิกนิธานปทาน ที่พระวรวงศยพิตรไค้
ทรงขำเพ็ญให้ตั้งอยู่คแล้วในพระสงฆ์และทรงอิศิตถววยทั้งนี้ จง
เป็นผลสัมฤทธิ์เป็นไปเพื่ออิฐวิบากมณูญผล แด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี โดยฐานนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนาน พระสงฆ์ ๔ รูป จักรยัประทาน
สวดคาถาธรรมบวรยาย โดยสรภัญญวิธิเพื่อเพิ่มพูนอัยปมาทธรรม
สืบต่อไป

ถววยวิสันาพระธรรมเทศนา ในอนาคูรจิตตกถา บุคิด้วย
ประการฉะนี้ ขอถววยพระพร ฯ

อธิบาย

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ระยะทางราชทูตสยามไปกรุงฝรั่งเศสที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้
พระวิจิตรวงศ์ ตรีทูต จกไว้เมื่อคราวโปรดฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์
เป็นราชทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรียังราชสำนักพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศส ในรัชกาลที่ ๔ เรื่องราวที่ราชทูตไทยไปต่างประเทศ
ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงแสดงความไวโดยพิสดาร อยู่ข้างต้นหนังสือ
จดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย ซึ่งพิมพ์เป็นประชุมพงศาวดารภาค
ที่ ๒๕ นั้นแล้ว จะยกเอามาพิมพ์ให้เต็มสำเนาในหนังสือที่จะยักยอก
จะกล่าวความแต่มูลเหตุซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จะทรงแต่งตั้งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรียังราชสำนักเจ้าแผ่นดิน
ในยุโรป อันเป็นต้นเรื่องของจดหมายเหตุเรื่องน คือ

เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๓๕๘ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย พระเจ้า
แผ่นดินอังกฤษทรงแต่งตั้งให้ เซอ ยอน เบาริง เป็นราชทูตเชิญ
พระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชวนให้กรุงสยามทำหนังสือสัญญาตามแบบ
อย่างทางพระราชไมตรีในระหว่างต่างประเทศที่มีอิสระเสมอกัน ทูต
อังกฤษเข้ามาคราวนั้น เข้าใจด้วยกันทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ
ว่าเป็นการสำคัญกว่าทูตที่เคยเข้ามาคราวก่อนๆ คุยเป็นครั้งแรกที่
เป็นราชทูตเชิญพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นมหาประเทศ
หนึ่งในยุโรป เข้ามายังกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า เซอ ยอน เบาริง
 เข้ามาคราวนั้นเป็นอย่างไรเกี่ยวกับราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเจริญทาง
 พระราชไมตรีเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชครั้งกรุงเก่า
 จึงโปรดให้จัดการรับรองตามแบบอย่างครั้งสมเด็จพระนารายณ์รับ
 ราชทูตฝรั่งเศส ฝ่ายข้าง เซอ ยอน เบาริง ที่เข้ามานั้นก็ปรารถนาจะให้
 ไทยรับรองให้เกียรติยศสูงกว่าเมื่อ ยอน ครอเพ็ค และ เฮนรี เบอริน
 เป็นทูตของผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียนของอังกฤษเข้ามาแต่ก่อน
 เกรียมหาจกหมายเหตุครั้งสมเด็จพระนารายณ์รับราชทูตฝรั่งเศส
 เข้ามาไว้สอยทานการที่ไทยรับรอง เมื่อเห็นว่าการรับรองเป็นทำนอง
 เกียวกินก็พอใจ ใ้กล่าวความอันไว้ในจกหมายเหตุของ เซอ ยอน
 เบาริง ที่เข้ามาในคราวนั้น

ความปรากฏในจกหมายเหตุของ เซอ ยอน เบาริง ว่า เมื่อ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เข้าเฝ้าในทรีโฮฐาน
 ใ้มีรับสั่งปรารภว่า มีพระราชประสงค์จะทรงแต่งตั้งทูตไปเจริญ
 ทางพระราชไมตรีต่อบ้านเมืองอังกฤษ แต่ยังมีข้อข้องอยู่ด้วย
 ไม่มีเรือที่จะไปถึงยุโรป และทรงหารือ เซอ ยอน เบาริง ถึง
 ลักษณะพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการที่จะส่งไปถวายสมเด็จพระ
 พระราชินีวิกตอเรีย ว่าอย่างไรจะสมควรในสมัยนั้น เซอ ยอน เบาริง
 ทูลว่า พระราชสาส์นนับแต่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษเห็น
 จะดี ด้วยยังไม่มีพระเจ้าแผ่นดินประเทศใดในทิศตะวันออก นอกจาก
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะใ้ทรงศึกษาทราบ

ภาษาอังกฤษ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรียคงจะทรงยินดีที่จะไ้รับ
พระราชสาส์นเช่นนั้น ส่วนเครื่องราชบรรณาการนั้น เห็นว่าถ้าให้
เป็นของไทยทำ เป็นสิ่งของเครื่องใช้สอยตามประเพณีในกรุงสยาม
จะสมควรกว่าอย่างอื่น ใ้ความตามเจตหมายเหตุของ เซอ ยอน
เขาริง ดังกล่าวมานี้

ต่อมาอีกยี่หนึ่ง ถึงยี่มะโรง พ.ศ. ๒๓๕๕ นายพลแยกสัน
ประธานาธิบดีแห่งสหปาลีรัฐอเมริกา แ่่งให้นายเคอัวเซนต์ แฮริส
เป็นราชทูต สมเด็จพระเจ้านะโปเลียนที่ ๓ เอมเปอเรอฝรั่งเศส
แ่่งให้นายมองติคนี่เป็นราชทูต เข้ามาชวนทำหนังสือสัญญาทาง
พระราชไมตรีอย่างเดียวกับประเทศอังกฤษ ในส่วนทางประเทศ
อเมริกาจะมีเรื่องราวเป็นสาขาความอย่างไรบ้างข้าพเจ้ายังหาทราบ
ไม่ แต่ทางข้างฝรั่งเศสนั้น เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวคงจะได้คำรัสปรารภกับราชทูตฝรั่งเศส ถึงพระราช
ประสงค์ที่จะใคร่แ่่งราชทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรีตอบแทน
ถึงประเทศฝรั่งเศส ราชทูตทูลความนั้นไปยังเอมเปอเรอนะโปเลียน
ที่ ๓ ความปรากฏว่าเอมเปอเรอมีรับสั่งให้รัฐบาลฝรั่งเศสยกมายัง
เสนาบดีว่า ถ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงแ่่ง
ราชทูตไปประเทศฝรั่งเศส เอมเปอเรอก็จะทรงยินดีที่จะให้เรอวย
ฝรั่งเศสมารับราชทูตไป และให้กลับมาส่งเหมือนอย่างครั้ง
พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
ทรงทราบพระประสงค์ของเอมเปอเรอนะโปเลียนที่ ๓ ทรงพระราช

คำริว่า อังกฤษได้มาเจริญทางพระราชไมตรีก่อน จะแก่งทุกไทยไป
 เจริญทางพระราชไมตรีคอบแทนประเทศฝรั่งเศส ไม่บอกให้อังกฤษ
 ทราบเสียก่อนหากควรไม่ จึงโปรดให้เสนาบดีออกไปยังรัฐบาล
 อังกฤษว่า เติมมีพระราชประสงค์จะแก่งราชทุกไปเจริญทางพระราช
 ไมตรียังประเทศอังกฤษ การชักข้ออยู่ด้วยเรือเรือที่ทุกจะไป
 จึงยังหาได้แก่งทุกไปไม่ ยักนี้ไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรี
 กับประเทศฝรั่งเศส ประเทศฝรั่งเศสจะให้เรือรบมารับราชทุกไทยไป
 เจริญทางพระราชไมตรีคอบแทน จึงโปรดให้แจ้งความมาให้ทราบ
 เพราะมีพระราชประสงค์ในทางพระราชไมตรีต่อประเทศอังกฤษ
 เหมือนกัน ถ้าหากว่ารัฐบาลอังกฤษส่งเรือมารับราชทุกไทยเหมือน
 อย่างฝรั่งเศส ก็ทรงยินดีที่จะแก่งราชทุกไทยไปยังประเทศอังกฤษ
 อย่างเดียวกัน รัฐบาลอังกฤษทอบมาว่า สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย
 ทรงยินดีที่จะให้เรือรบมารับและส่งราชทุกไทย และจะก่อนรับราชทุก
 ไทยให้สมแก่พระเกียรติยศด้วยประการทั้งปวง ด้วยเหตุนี้จึงโปรด
 ให้พระยามนตรีศรีวิวงศ์เป็นราชทุก เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดีเป็นอุปทุก
 จมื่นมณฑลพิทักษ์เป็นตรีทุก เชิญพระราชสาส์นและเครื่องราช
 บรรณาการไปถวายสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย เจริญทางพระราช
 ไมตรีคอบแทนประเทศอังกฤษ เมื่อข่มะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ ส่วน
 ประเทศฝรั่งเศสในระยนั้น พระเจ้านะโปเลียนมีการสงคราม จึงต้อง
 รอมัจนปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ โปรดให้พระยาตรีพิพัตน์เป็นราชทุก
 เจ้าหมื่นไวยวรนาถเป็นอุปทุก พระณรงค์วิฑิตเป็นตรีทุก เชิญพระ

ราชสำนักและเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้านโปเลียนที่ ๓
 เอ็มเปอเรอร์ฝรั่งเศส เจริญทางพระราชไมตรีต่อบแทนประเทศฝรั่งเศส

พระณรงควิชิทผู้แต่งจดหมายเหตุเรื่องนั้น ชื่อ จอน บุนนาค
 เป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ต่อมาได้เป็นที่พระ
 พรหมาธิบดีในรัชกาลที่ ๕ กระบวนทแต่งจดหมายเหตุเรื่องนั้น ตั้งใจ
 จะแต่งให้เป็นคู่กับจดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย ซึ่งแต่งครั้ง
 ราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษ ถ้าว่าโดยทางวรรณคดีผิดกันที่
 พระณรงควิชิทมิได้เป็นกวีเหมือนเช่นหม่อมราโชทัย กระบวนเรียง
 ความสั้นวนไม่ถึงกัน แต่ควรชมความมุกตลกที่ไต่เรี่ยเรียงให้
 เป็นเรื่องราวปรากฏอยู่ เสียตายแต่ฉบับตอนปลายหายสูญเสีย ถ้า
 หากจะยังไม่สูญ ท่านผู้ใดได้ไว้ส่งมาให้หอพระสมุดฯ กรมการ
 จะขอบคุณเป็นอันมากทีเดียว

ดร.

Les ambassadeurs siamois à Paris.

๐ พระสงฆ์แห่. ข้าเก่าเมืองรัก ลีตันยังว์พลาค นักปราชญ์ว์พลอง

11.๐๐๐

พระภคินีทิพาท

*Je certifie que c'est l'écriture de S. le premier ambassadeur de Siam
Paris le 4me 1861*

*Baron de L. int. g.
Intendant de l'ambassade siamoise*

ระยะทางราชทูตสยามไปกรุงฝรั่งเศส

เมื่อประกาศศึก คักราช ๑๒๒๓

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยราชทูตออกจากกรุงเทพฯ
จนถึงเมืองสิงคโปร์

ข้าพระพุทธเจ้า พระณรงค์วิชัย ไคว่บัพพระราชทานจกหมาย
ระยะทาง ตั้งแต่ที่ทราบทุกกราบถวายบังคมลาออกจากกรุงเทพฯ
พระมหานครไปเจริญทางพระราชไมตรีพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวาย ใจความว่า ณ วันพฤหัสบดีที่ ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ
จลศักราช ๑๒๒๓ บัระกายังเป็นโทษศก เพลาย้าย ๕ โมง ทูตานุทูต
พร้อมกันที่หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมในพระบรมมหาราชวัง ราชทูต
พระยาศรีพิพัฒน์รัชนราชโกษาธิบดี งามวางพระคลังสินค้า ซื่อเดิม
ซื่อแพ อายุได้ ๔๓ ปี เป็นบุตรที่สองสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหา
พิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์ ตรีภพวงศพิศุฑูร มุขมาทยา
ธิบดี ไทรสรณศรีรัชนธาดา สกลมหารัษฎาธิเบนทร์ ปรมินทร์
มหาราชวโรปการ มีโหฬารเดชานภาพยพิตร คนซึ่งไปด้วยราชทูต
นั้น นายสมบุญ บุตรราชทูต ๑ คน สมบัติยักดิ์ เสมียน ๑ นาย สวด
ล้ำม ๑ ขนราชสมบัติ คนใช้ ๑ หมนนรากักดิ์ คนใช้ ๑ รวม ๖ คน
อุปทูต เจ้าหม่นไวยวรรณ หัวหม่นมหาตเล็ก เวรขวา ซื่อเดิมซื่อออน
อายุได้ ๓๓ ปี เป็นบุตรที่หนึ่งเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงศพิสุทธ

มหาบุรุษรัตนโกมล ที่สมุหพระกระลาโหม คนซึ่งไปช่วยอุปทูตนั้น
 นายชาย บุตรอุปทูต ๑ นายหวาก บุตรพระยาอภัยสงคราม ๑ หลวง
 ชาติสุรินทร์ เสมียน ๑ ขุนจรทะเล ล่าม ๑ นายเอี่ยม มหาตเล็ก ๑
 นายเนตร มหาตเล็ก ๑ พันทงสิงหนาท คนใช้ ๑ นายชุ่น คนใช้ ๑
 รวม ๘ คน ทวีตภัก พระณรงค์วิชิท เจ้ากรมพระตำรวนนอกขวาใน
 พระบวรราชวัง ซื่อเกษมซื่อจอน อายุได้ ๒๖ ปี เป็นบุตรท่เก่า
 สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ วรุตมพงศนายก สยามกติก
 โลกานุปาลนาถ สกลราชวราณาจักราธิเขนทร์ ปรมเณตรมหาราชา
 นุกูล สรรพกิจมูลมเหศวร์ เขมฐา มาตยาธิบถิ ทวีตธรรตันทธาตา
 อุดลยเคชานภพพิตร ๑ คนซึ่งไปช่วยทวีตภักนั้น นายเขม มหาตเล็ก
 ล่าม ๑ หมื่นหาญณรงค์ เสมียน ๑ พันสกลบัณฑิต คนใช้ ๑
 รวม ๔ คน ยากหลวงสุวิศลอนนากิ ล่ามใหญ่ ๑ ผู้กำกับเครื่องมงค
 ราชบรรณาการในพระบรมมหาราชวัง หลวงอินทรมนตรี เจ้ากรม
 สรรพากรนอก ๑ นายสรรพวิชัย มหาตเล็กหุ้มแพร ๑ ขุนมหา
 สิทธิโวหาร ปลัดกรมอาลักษณ์ ๑ หมื่นจักรวิจิตรกรมพระแสง
 ในซ้าย ๑ ขุนศรีวิสุทธากร เสมียน ๑ นายเนียมคนใช้ ๑ นายสัง
 คนใช้ ๑ นายเคชคนใช้ ๑ รวม ๘ คน ผู้กำกับเครื่องมงค
 บรรณาการในพระบวรราชวัง หมื่นจินตารักษ์ หัวหมื่นพระตำรว
 นอกขวา ผู้กำกับเครื่องมงค
 ราชบรรณาการ ๑ รวม ๒๘ คน เชิญ
 พระราชสาส์นใส่พานทอง ๒ ชั้น ขนตงบนพระราชยานงหน้าพระที่นั่ง
 อนันตสมาคม ตั้งกระบวนแห่ออกประตูเทวาพิทักษ์ ไปตามถนน

เลี้ยวข้อมเผด็จจักร ทอดานทุกเข้ากระบวนเดินตามพระราชยาน
 พระราชสาส์นพร้อมกัน พระราชสาส์นในพระบวรราชวัง แห่ไปบรรจบ
 กระบวนหน้าประวิศไชยศรี ส่งลงเรือม่านทอง ณ ประตูท่าพระ
 ไปส่งชนเรือพระที่นั่งมณเฑาะฐา ขึ้นทองกระสุน ๕ นิ้วสลักส่งพระราช
 สาส์นท่ประตูท่าพระ ๒๑ นก สลักท่ประตูพรหมพระบวรราชวัง ๒๑ นก
 กระบวนแห่นมคุ้มแห่ค่นหน้าร้อยหนึ่ง ค่นหลังหกสิบ รวม ๑๖๐
 ทหารบนแห่น้ำ ๔๐ องม้งกรหน้า ๖๐ หลัง ๔๐ รวมร้อยหนึ่ง
 จำปี ๑ จำกลอง ๑ กลองชนะ ๓๐ คู่ แตรวง ๖ แตรฝรั่ง ๔ รวม ๑๐
 สังข์ ๒ มโหระทึก ๒ สำรับ เครื่องสูงเจ็ดชั้น ๒ ห้าชั้น ๑๐ บั้งแตรก
 ๖ บั้งพระสร้อย ๑ รวม ๑๕ ขึ้นแคง ๑๔ บอก ตำรวจถือม้คหวาย
 ๕ คู่ ภูษามาลาเชิญพระกลด ๑ คู่ เคียงพระราชยานพระราชสาส์นน
 คือพระยาพิพัฒน์โกษา ๑ พระยาเพชรชฎา ๑ พระยาเพชรปาด ๑
 พระยาประสิทธิศุภการ ๑ พระยาประชาชีพบาล ๑ พระศรีสุนทร
 โวหาร ๑ พระวิเชียรปรีชา ๑ พระเมธาธิบดี ๑ พระมหาราชครูมหิศร
 ๑ พระราชครพิเชต ๑ รวม ๑๐ คน กระบวนแห่เรอนัน ในเรือ
 พระที่นั่งมณเฑาะฐา มีเครื่องสูง ๑๐ องม้งกรหน้า ๘ องเสือบักท้าย ๖
 รวม ๑๔ ทหารบน ๑๒ คน ภูษามาลา ๑ ขาดกษณ์ ๑ จำปี ๑ จำ
 กลอง ๑ กลองชนะ ๕ คู่ แตรวง ๖ แตรฝรั่ง ๔ สังข์ ๒ เรืออวเทพ
 กิจการ ๑ เรือชลธารมารมุข ๑ แห่น้ำประโคมมโหระทึกถ้ล้สำรับ
 เรือพระที่นั่งมหาไชยเทพ ไล่เครื่องมวงคลราชบรรณาการ ๑ เรือ
 เสพสหายไมตรี ๑ เรือนที่เทพธิดา ๑ รับทอดานทุกแห่ไปถึงข้อมพิไชย

ประสิทธิ์ บึงขันธ์ สลุต ๒๑ คน ถึง บ่อหมก ช่างเหล็ก เป็นเวลา คำหา ได้ สลุต ไม่
 เรือพระราชสาส์น เรือแห่ เรือตามล่องลงไป ถึง เมืองสมุทรปราการ
 เวลา คำ ๒ ทุ่ม พลหิว เจ้าท่าน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงศ์
 พิสุทธิ มหาบุรุษรักโนคมฯ ทสมุหพระกระลาโหม ไปเรือฤทธิแรงคร
 ถึง เมืองสมุทรปราการ เวลา ๓ ยาม แล้วใช้จักรนำหน้าเรือพระที่นั่ง
 มณีเมขลา ประโคมแตรสังข์กลองชนะ เรือกลไฟทั้งปวงก็ตามออก
 ไปถึง เรือรบฝรั่งเศส เป็นเรือกลไฟ ช้อเรือยรอนเคอ ทอคอย่นอก
 สันดอน วันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ คำ เวลา ๒ โมงเช้า พร้อมกัน
 ทอคสมอยู่ห่างเรือรบประมาณ ๒ เส้น กำมกันโทยอนให้ชักธง
 ซ้างเผือกขึ้นเสากลาง แต่เสาน้ำเสาท้ายนั้นชักธงฝรั่งเศส ชักธง
 ยิววาร์ขนยอกเสาแล้วพาดลงมาตามปลายเพลาดังปากเรือทั้ง ๓ เสา
 ทหารขนยอนเพลาน้ำขึ้นต้น ๑๒ คน ชั้นสอง ๘ คน ชั้นสาม ๖ คน
 รวม ๒๖ คน เสากลางเท่าเสาน้ำ เสาท้ายขึ้นต้น ๘ คน ชั้นสอง
 ๖ คน ชั้นสาม ๔ คน รวม ๑๘ คน เวลานั้นคลื่นใหญ่ เรือพระราชสาส์น
 เข้าเทียบไม่ได้ กำมกันโทยอนจักเรือโยก ๔ ลำ ๑๒ กรรเชียง ๒ ลำ
 ๘ กรรเชียงลำหนึ่ง ๔ กรรเชียงลำหนึ่ง มืองฝรั่งเศสชักท้ายทั้ง ๔ ลำ
 มารับพระบรมราชสาส์น พระขวราชสาส์นที่เรือพระที่นั่งมณีเมขลา
 และรับพลหิวเจ้าท่าน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ก็ช่วยทุกทานทุกและ
 ข้าราชการที่ไปส่งขึ้นเรือรบฝรั่งเศส กำมกันและขนนางนายทหาร
 แต่งควยขึ้นรอรบอยู่ที่ประตู มีทหารยืนแถวถือขันไรแฟนขนวน
 ของแดงสะพายคาบ ๒ แถว ๆ ละ ๒๔ คน นายทหารสะพายคาบ

คน ๑ เข้าแทรกคน ๑ รวม ๒๖ คน เมื่อเชิญพระราชสาสน์ขึ้นบนเรือ
 แล้วเข้าแทรกขึ้นเป็นสำคัญ กำมกัน นายทหาร และทหารเลวกักกัน
 พระราชสาสน์ ทหารทายนเพลารองฮิบเอมเปอรอพร้อมกัน ๓ คนแล้ว
 ลงมาเข้าขึ้นบนใหญ่บอกละ ๑๑ คน บน ๑๐ บอกละเป็นคน ๑๑๐ คน
 มีนายทหารบอกละด้วยสลท ๒๑ นก กำมกันให้เชิญพระบรมราช
 สาสน์ พระบรมราชสาสน์ขึ้นไว้บนโต๊ะในห้องข้างท้าย แล้วให้
 เรือโยกออกมารับเครื่องมงคลราชบรรณาการและสิ่งของททาทก
 เสร็จแล้ว เวลา ๕ โมงเช้า พลหัวเจ้าท่าน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
 และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทไปส่งททาทกนั้น ลากำมกันและขุนนาง
 นายทหารลงจากเรือรบฝรั่งเศส กลับเข้ามาณ กรุงเทพพระมหานคร
 ทหารขนบนเพลารองไฮโรค่านบอกละ ๑ แล้วลงมายังบนใหญ่
 สลทพลหัวเจ้าท่าน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ๑๕ นก กำมกันจกทให้
 ราชทท อปทท ทวีทท อยู่ห้องข้างท้ายที่ไว้พระราชสาสน์ แต่ผู้กำกัย
 เครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่าม คนใช้นั้น อยู่ห้องคาคฟ้า
 ชั้นกลางข้างท้าย ราชทท อปทท ทวีทท นายสรรพวิชัย นายชาย
 ขากหลวงลุยวิคลอนนาคี ๗ นายนั้น รับพระราชทานโต๊ะเคียงกันกัย
 กำมกัน แต่หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร หมื่นจักรวิจิตร
 หลวงชากีสวินทร์ ขุนจรเจนนทะเลล่ำม ขุนสมบัตินิ นายสมบุญ นาย
 หวาค นายเอี่ยม รวม ๕ คน รับพระราชทานโต๊ะเคียงกันกัยพวก
 ออฟฟิเชอ ๖ คน รวม ๑๕ คน คนชาวสยามนอกนั้น ๑๓ คน
 รับของแจกรับพระราชทานเหมือนอย่างลวเรือ วิกลเคอร์บุครกงสุล

ฝรั่งเศสที่อยู่ว่าการแทนกงสุล ณ กรุงเพท ฯ นั้นโดยสารไปเมือง
สิงคโปร์ด้วย เรือยี่รอนเคอล้านยาว ๒๖๐ ฟิต คิกเป็นไทย ๓๕ วา
ปากกว้าง ๓๔ ฟิต คิกเป็นไทย ๕ วา ๑๐ นิ้ว ท้องลึก ๒๑ ฟิต
คิกเป็นไทย ๓ วาคืบ ๒ นิ้ว กินน้ำลึก ๑๘ ฟิต คิกเป็นไทย ๒ วา
๒ ศอกคืบ ๘ นิ้ว สามเสาเป็นเรือกลไฟจักรท้าย กำลัง ๑๖๐ แรงม้า
กำมค้นและขุนนางนายทหาร ๆ เสวกระลาสีรวม ๒๒๐ คน ทาคฟ้าชั้น
บนมีบันเล็กใหญ่รายปากเรือ กระสุน ๘ นิ้ว ช้างละ ๕ ขอก หน้าเรือ
มีบนทองเหลืองวางแทน กระสุน ๓ นิ้วขอกหนึ่ง ทาคฟ้าชั้นกลาง
เป็นทคนอยู่หามี่ช่องบนไม้ มีแต่บันใหญ่ใส่รางไว้ขอกหนึ่ง

รุ่งขึ้น ณ วันเสาร์เดือน ๕ ขน ๑๒ คำ เวลา ๓ โมงเช้า กำมค้น
ให้ใช้จักรเรือรบออกจากที่ออกสมอนอกสันคอน ครั้นเวลาห้าคำถึง
หน้าเขาตะเกียบ ตั้งหัวเรือไปหว่างทิศตะเภาพักหลวงแล่นออกลึก

วันอาทิตย์เดือน ๕ ขน ๑๓ คำ เวลาเช้าแลไม่เห็นฝั่ง ลม
ตะเภาพักเสมอ ลุกเคนเนนเอาแผนที่มากิจู รู้ว่าเรือถึงหน้าเมือง
กำเนคนพคุณ

วันจันทร์เดือน ๕ ขน ๑๔ คำ เวลาบ่ายเรือถึงหว่างเกาะหลัก
เกาะมันตรงกัน คลื่นสงบเรือเดินโมงละ ๖ น๊อต เวลานั้นเป็นลม
หัวเขาพักกล้า กำมค้นให้ใช้ไชช่วยจักรทั้ง ๓ เสา เรือเดินเร็วชน
โมงละ ๗ น๊อต

วันอังคารเดือน ๕ ขน ๑๕ คำ เวลา ๔ โมงเช้า แลเห็นเขา
ไซรง เขาผู้น้อยในป่า แขวงเมืองตานีข้างใต้ ตรงเขานี้ลงมาเป็น

แหลมชายทะเลเรียกว่าแหลมวง เวลา ๕ โมงเช้า นายทหารซุ่ม
ทหารชั้นเล็ก ๒๘ คน เวลาบ่ายเรือไปถึงตรงหน้าเมืองกลันตันเห็น
เกาะปะรินเตียน เกาะเร็ดแดง ๒ เกาะข้างทิศตะเภา แยกเรียกว่า
เกาะคิง อยู่ใต้เมืองกลันตัน เวลาบ่ายมาถึงหน้าเมืองตรังตาน

วันพุธ เดือน ๕ แรมค่ำ ๑ เวลาเที่ยงเรือไปถึงตรงหน้าเมือง
ปะหัง เวลาบ่าย ๓ โมง เห็นเกาะนาคใต้เมืองปะหังอยู่หว่างตะเภา
สลากัน

วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ เวลาเช้าเห็นเกาะปลุช
เวลา ๔ โมงเช้าเห็นแหลมโรมแมนีข้างขวา เขายันแดงเมืองเรียว
อยู่ข้างซ้าย เวลาเช้า ๕ โมงถึงปากช่องกองคีลาขาว ที่คีลาขาว
นั้นเป็นคีลาขอกชนพินาข้าง อยู่ในน้ำข้าง เป็นที่น้ำกลวเรือเข้าออก
จะเป็นอันตราย มีหอคอยสำหรับคามโคมเป็นที่ลาคัญเรือเข้าออก
อังกฤษเรียกว่าแล็คเฮา แล็คเฮานั้นเป็นของอังกฤษทำชนบนกองคีลา
ขาว สูง ๑๐๐ ฟุต คึกเป็นไทย ๑๕ วา มีคนอังกฤษผลัดเปลี่ยนกัน
รักษาทางกลางวันกลางคืน เมื่อเรือไปใกล้แล็คเฮาที่เรือชกธงฝรั่งเศ
ชนปลายเพลลาโกชี่เสาท้าย คนที่รักษาแล็คเฮาก็ชกธงอังกฤษชนรับ
เรือพินทนนเข้าไปแล่นใกล้ฝั่ง เห็นบ้านเรือนแขกหลายตำบล เวลา
บ่ายโมง ๑ ถึงปากน้ำยะโฮ เวลาบ่าย ๓ โมงถึงที่หอกลมหน้า
เมืองสิงคโปร์ รวม ๖ วัน กำมตันให้ชกธงข้างเผือกชนเสากลาง
ชกธงอังกฤษชนเสาท้าย แล้วยิงสลักธงอังกฤษ ๒๑ นัด ทบอมเมือง
สิงคโปร์สลักทอย ๒๑ นัด วิกลเทอรัยบุตรวงสลุฝรั่งเศสที่อยู่ว่าการ

แทนกงสุลกรุงเทพฯ ซึ่งออกไปด้วยนั้น ลงเรือโยทขึ้นไปเมือง
 สิงคโปร์ก่อน พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี ผู้ว่าราชการกงสุล
 กรุงเทพฯลงมาทบทวน ทักถามททานทแล้วถามถึงพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทั้ง ๒ พระองค์ และพระบรมวงศานุวงศ์
 ทรงเป็นสุขสบายอยู่หรือ ราชทูตตอบว่าทรงเป็นสุขสบายอยู่ พระ
 พิเทศพานิชถามราชทูตว่าจะขึ้นไปเมืองสิงคโปร์เวลาไร ราชทูตบอก
 ว่าถ้ามีกำหนดจะไปคือ ณ วันแรม ๓ ค่ำ พระพิเทศพานิชบอกกำหนดว่า
 แรม ๓ ค่ำ เป็นวันศุกร์เป็นวันตายของพระเยซู ห้ามการสลุดไปจน
 ถึงวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำจึงจะสลุดได้ พระพิเทศพานิชบอกว่า
 เจ้าเมืองสิงคโปร์และกงสุลฝรั่งเศส ได้ปรึกษากันแล้ว ถ้าททานท
 จะขึ้นไปวันแรม ๓ ค่ำก็ไม่ได้แต่ไม่ได้สลุด วันนั้นเจ้าเมืองจัดทหารเตรียม
 คอยสลุดรับททานทอยู่พร้อมแล้ว ราชทูตจึงว่ากับกำหนดว่าการ
 สลุดตนเป็นการใหญ่สำคัญ จะขอขนอนัน เจ้าเมืองสลุดรับจะได้เป็น
 พระเกียรติยศแก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองพระนคร กำหนดว่าตามแต่
 ราชทูตจะเห็นควรเถิด เวลาบ่าย ๕ โมง กำหนดจัดเรือโยท ๓ ลำ
 ราชทูต ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ
 ๕ คนไปลำ ๑ ราชทูต ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ ท้าวท ๑ ลำ
 ใส่สนับเพลา ใส่หมวกแก้มมีพระตรา คาคเข้มซัดคาครัตคค ผู้กำกับ
 เครื่องมุงคลราชบรรณาการ เสมียนล่าม แต่งท้าวตามบรรดาศักดิ์
 ไปลำหนึ่ง คนใช้ไปลำหนึ่ง ครั้นถึงสะพานหน้าขอม เจ้าเมืองให้
 ขศการองเจ้าเมืองที่ ๓ มารับคน ๑ มีทหารถือกระบี่ของห้ามคน

ทามทาง ๖ คน พระพิเทศพานิช ๑ มิคกอกชิตกงสุลฝรั่งเศสสำหรับ
 เมืองสิงคโปร์ ๑ นายห้างอังกฤษ ๑ นายห้างฝรั่งเศส ๑ นายห้าง
 แชกเทศ ๑ นายห้างจีน ๑ มาคอยรับที่ทานทกอยู่ที่สะพานน้ำ เมื่อ
 ททานทกชนสะพานแล้ว ทเรอรับยั้งบนสลักสูง ๑๕ นิ้ว ทบ้อมยั้งบน
 สลักทวี่ ๑๕ นิ้ว กงสุลฝรั่งเศสจักรดไว้ ๓ รด ราชทท อปทท ทวี่ทท
 บาทหลวงลยวิศลอนนาคี กำมค้นโทยอนไปรด ๑ เทียมมาเทศ ๒ มา
 ให้ผู้กำกับเครื่องมกงคลราชบรรณการ เสมียน ล่าม คนใช้ไป ๒ รด
 เทียมมารดละม้า กงสุลฝรั่งเศสพาททานทกไปอยู่โฮเต็ลชื่อเลคเปอ
 แรน จักรดไว้ให้ใช้สำหรับโฮเต็ล ๓ รด ในโฮเต็ลนั้นมีเตียงนอน
 ครอบทกนาย เลียงททานทกวันละ ๓ เวลา มีเครื่องใช้สอยสำหรับ
 โฮเต็ลครบทุกอย่าง

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า มิคกอกชิตกงสุล
 ฝรั่งเศสเมืองสิงคโปร์ ๑ เกอกคีเทลโนกงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพ ๑
 เบครีโนกงสุลอิคชัณยอลเมืองสิงคโปร์ ๑ พระพิเทศพานิชสยาม
 พิษิตภักดี ๑ เจ้าแก้วทนายห้างพระยาพิศาลศภผล ๑ เจ้าแก้ว
 นายห้างพระภายัสมย์ศิริบริรณ ๑ หกนายมาที่โฮเต็ลเยี่ยมททานทท
 ปราศรัยกันอยู่ประมาณชั่วโมง ๑ ราชททเชิญพระราชหัตถเลขาให้
 พระพิเทศพานิช ๗ รับพระราชหัตถเลขาชนค่านับเห็นอศัริยะแล้วลา
 กลับไป

วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า จันกัษัตินิมิเสง
 มาที่โฮเต็ล ทักถามททานททแล้วลากลับไป ฝ่ายราชทท อปทท ทวี่ทท

ไปหาทอชแทนกงสุลฝรั่งเศสเมืองสิงคโปร์ กงสุลกรุงเทพฯ พูกว่า
 อยู่กิ่งโหมง ราชทูต อุตทูต ครีทูต ลาไปหาทอชแทนพระพิเทศพานิช
 ราชทูตบอกพระพิเทศพานิชว่ามีพระราชหัตถเลขาฝากทูตาทนทอช
 มาถึงเซอริคเซียมะกอกแลน ซึ่งเป็นผู้สนิทชิดชอบในการค้าสินค้า
 ในเมืองสิงคโปร์ณปี ๑ พระพิเทศพานิชจึงพาราชทูต อุตทูต ครีทูต
 ไปหาเซอริคเซียมะกอกแลน ๆ ลงมารับ เชิญให้นั่งเก้าอี้แล้วถามว่า
 ทูตาทนทอชมาตามทางมีความสุขสบายอยู่หรือ ราชทูตตอบว่า มีความ
 สุขสบายอยู่ แล้วราชทูตบอกกับเซอริคเซียมะกอกแลนว่า พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทรงส่งพระองค์ทรงรำลึกถึงท่านมาก
 อยู่ จึงพระราชทานพระราชหัตถเลขาออกมาให้ท่านณปี ๑ ทูตา
 ทนทอชออกมาครั้งนี้จะมีการอวยยศของสิ่งใดท่านจะได้ช่วยสังเคราะห์
 เซอริคเซียมะกอกแลนตอบว่า ขอบพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงสยาม
 ทรงส่งพระองค์ทรงรำลึกถึงข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีมาก
 แล้วราชทูตเชิญพระราชหัตถเลขาให้เซอริคเซียมะกอกแลน ๆ รับ
 พระราชหัตถเลขาแล้วว่า ทูตาทนทอชออกมาครั้งนี้จะมีการอวยยศ
 ของสิ่งใดข้าพเจ้ามีอำนาจเท่าใดก็จะช่วยอวยยศท่านทูตาทนทอชทั้งสิ้น ราชทูตตอบ
 ว่า ซึ่งท่านมีใจสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์และได้
 รับอวยยศประสงคฺ์ของทูตาทนทอชซึ่งออกมาครั้งนี้แล้ว ข้าพเจ้าขอบใจ
 ท่านเป็นอันมาก แล้วทูตาทนทอชก็ลากลับมาโฮเต็ล

วันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เวลาเช้า มีศกอชิตกงสุลฝรั่งเศส
 เมืองสิงคโปร์ ๑ เคอิกคีเต็ลโนกงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑

กำมกัณโทยอน ๑ สามนายมาหาททานททโฮเค็ล แล้วราชทท
 อปทท ตรีทท ไปหาททอยแทนจันกัปคัณกิมเสงททกขณเนนินเขา จัน
 กัปคัณกิมเสง (ว่า) ราชทท อปทท ตรีททไค้มาขณททอย่ของข้าพเจ้า ๆ
 ขอยใจเ็นอันมาก เมอราชททออกไปกครองคอนครังก่อน ข้าพเจ้า
 กัไค้เสัญมากินโตะครังหนงแล้ว จันกัปคัณกิมเสงให้อาของหวาน
 น้าองุ่น น้าชามาเลียงททานททแล้วพาททานททไปชมแก่งทกลางสระ
 สวณจันท่นสองสระ สระหนงอย่เชิงเขา น้าทะเลไหลเข้าออกไค้ เ็น
 ทปล่อยปลาต่าง ๆ สระหนงอย่บนเนนเขาน้าจิก เ็นทเลียงปลาเงินปลา
 ทอง พุดกัณอย่ชัวโมงหนงททานททกัลากลัษมาโฮเค็ล เวลาค้ำเจ้า
 แก่อนายห้างพระภายัสมบัตยบริบรรณเชิญททานททไปกินโตะททกพร้อม
 คัวยพระพิเทศพานิช เลียงอย่างจัน ครนเล็กเลียงแล้วเวลา ๒ ทุ่ม
 พระพิเทศพานิชกัยเจ้าแก้อมาส่งททานททถึงโฮเค็ล แล้วลากลัษไป

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ เวลา ๓ โมงเช้า กงสุลฝรั่งเศส
 สำหรัยเมืองสิงคโปร์มายอกททานทท ว่าเมอรันมาถึงเจ้าเมืองให
 อัดทักามารัยแล้วกัไค้บิงสลุด ขอให้ททานททไปหาเจ้าเมืองคัวยจิง
 จะควร ราชททททอยว่าพระยาทสมเด็จเจ้ากรุงสยามกัไค้มอย
 หมายฝากททานททมาถึงท่านกงสุลททประการ ททานททออกมากริง
 น จะแวะบ้านไหน เมืองไหน ควรรจะไปหาผู้ใด กัสทแต่กงสุล ๆ จิงว่า
 เจ้าเมืองนัค้เวลา ๕ โมงเช้าจะลงมารัยททานทททโกก ครนถึงเวลา
 ๕ โมงเช้า ราชทท อปทท ตรีททแก่งททเหมือนเมอขณจากเรือรบเสร์จ
 แล้ว มิคกอกชิกกงสุลฝรั่งเศสเชิญให้ททานททขณรถหนง ผู้กักัษ

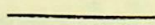
เครื่องมงคิลาราชบรรณาการ เสมียนล่ามแต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ไป
สองรถ ภายหลวงลยวิศลอนนาคี กงสุลฝรั่งเศสกำมั้นโทยอนไป
รถหนึ่ง พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดีไปรถหนึ่ง ครั้นไปถึงหน้า
โกศมีทหารแขกคำแคงตัวลยอินโรแพนยั้น ๒ แถว ๆ ละ ๑๒ คน
มีนายแถวคนหนึ่ง คนกลองคนหนึ่งรับยอทหน้าโกศ อัดคักำลงมา
เชิญททานทคนไปยงทเจ้าเมืองอยู่ เจ้าเมืองเชิญททานทให้หนึ่ง
เกาธ มีองกฤษนงอยู่ทวย เจ้าเมืองคนหนึ่ง มักฟาซนทสองคนหนึ่ง
มีศทอไปรเกอทสามคนหนึ่ง เจ้าเมืองถามว่าพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
ทงสองพระองค์ทรงเป็นสุขสบายอยู่หรือ ราชททตอบว่าเป็นสุขสบาย
อยู่ เจ้าเมืองถามว่าททานทมาในเรือรบฝรั่งเศส เห็นกฎหมาย
ธรรมเนี่ยมและการงานในเรือชอขหรือไม่ ราชททตอบว่าในเรือจก
การเรือเรียขรอยคี่ เจ้าเมืองจึงว่าเมืองสิงคโปร์นเป็นทพิทฝ่ายยุโรป
ททไปข้างหน้าจะไคเห็นบ้านเมืองต่าง ๆ คักว่านมีอกมาก พุดกนอยู่
ประมาณครึ่งชั่วโมงลากลับมาโฮเตล เจ้าเมืองชอทวันนอายุ ๕๐ ปี
ซาซ่ายข้างหนึ่งถูกขนเมือรบเมืองบังคลา ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมง
พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี มาเชิญราชทูต อุปทูต ทวีทูต นาย
สรรพวิชัย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร ขุนจรเจนนทะเล
ภายหลวงลยวิศลอนนาคี ๘ นาย ไปกินโต๊ะพระอัมค้วยจันย่นองพระ
พิเทศพานิช ๑ กงสุลอิคข่นยอน ๑ นายห้างกคัตรี ๑ กงสุลว่าการ
วิลันดา เดนมาร์ก โปรชเซีย ๑ นายแบงกสำหรับรักษาคคลังเงินเมือง
สิงคโปร์ ๑ เก้าแกื่อนายห้างพระภาษี ๑ รวม ๖ นาย ครั้นเวลาค่ำ

ทุ่มหนึ่ง เจ้าเมืองให้มาเชิญราชทูต ๑ อยู่ทูต ๑ ทวีทูต ๑ ขุนจร
 เจนทะเล ๑ ขาคหลวงลยวิศลอนนาคี ๑ ไปกินโต๊ะที่ข้าน้อยบนยอดเขา
 พร้อมด้วยมหัฟาซันทั้งสอง ๑ อัครกัษสาม ๑ ภรรยาเจ้าเมือง ๑
 ภรรยามหัฟาซัน ๑ ผู้หญิงอังกฤษญาติเจ้าเมือง ๑ ผู้หญิงอังกฤษ
 ขุนนายห้าง ๑ กงสุลฝรั่งเศส ๑ มองเซียไซแม็ก มองเซียไซยา
 เป็นผู้กำกับขื่อของบรรพตเรือรบฝรั่งเศส ๒ นายกำมค้นโทยอน ๑
 กับพันเรือกันโขกสำหรับเมืองสิงคโปร์ ๑ กงสุลอิซันยอน ๑ รวม ๑๓
 นาย เลียงอย่างอังกฤษ พดกันแต่เรื่องกินโต๊ะทรงสน เวลายามเศษ
 เลิกโต๊ะแล้วทูลถามทูตลากลับมาโฮเต็ล

วันอังคาร เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ เวลาค่ำ มิศกอชิตกงสุลฝรั่งเศส
 เมืองสิงคโปร์มาเชิญราชทูต อยู่ทูต ทวีทูต นายสรรพวิชัย หลวง
 อินทรมนตรี นายชาย ขาคหลวงลยวิศลอนนาคี ไปกินโต๊ะที่ตึก
 พร้อมด้วยพระพิเทศพานิช ๑ ขาคหลวงแบรินเมืองสิงคโปร์ ๑
 กำมค้นโทยอน ๑ มองเซียไซแม็ก มองเซียไซยา เป็นขุนนาง
 ฝรั่งเศส ๒ นาย เตกักเทลโนกงสุลกรุงเทพฯ ๑ วิกลเทอร์บุตร
 กงสุลกรุงเทพฯ ๑ แชนดินนายห้างฝรั่งเศส ๑ ขาคหลวงอชู้ ๑
 คอกเทอร์สเด็ม ๑ รวม ๑๕ คน เลียงอย่างฝรั่ง เวลายามเศษ
 เลิกโต๊ะแล้วลากลับมาโฮเต็ล มิศกอชิตกงสุลฝรั่งเศสสำหรับเมือง
 สิงคโปร์มาส่งทูลถามทูตถึงโฮเต็ลแล้วลากลับไป

วันพุธ เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า เซอริทเซ็ค
 มะกอสแลน ๑ มิศเทอร์กะมิงพนักงานฝ่ายกรมท่า ๑ เตกักเทลโน

กงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑ วิกตอรั๋บุตรกงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑
 พระพิเทศพานิช ๑ มิศกอชิตกงสุลฝรั่งเศสเมืองสิงคโปร์ ๑ มา
 เยี่ยมคอบแทนททานททที่โฮเต็ล พักกันอยู่ประมาณชั่วโมง ๑ แล้ว
 ลากลับไป เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระพิเทศพานิช ๑ มิศกอชิตกงสุล ๑
 กำมกันโทยอน ๑ เจ้าแก้อ ๑ ไปรับททานททที่โฮเต็ลมาลงเรือมก
 ฟาชนท ๒ อศิกำท ๓ มาส่งททานททสะพานนา ครนททานทค
 ลงเรือโยคแล้วทขอมยิงบนสลทส่ง ๑๕ นค ทเรือรบชกธงช้างเผือก
 แล้วยิงบนสลทรบ ๑๕ นค ททานททพักอยู่เมืองสิงคโปร์ ๗ วัน.

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยราชทูตออกจากสิงคโปร์
จนถึงเกาะลังกา

วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมง กำมตัน
ให้ใช้จักรเรือรบออกจากท่าทอศมอเมืองสิงคโปร์ไป เลี้ยวอ้อม
แหลมเมืองสิงคโปร์ เวลาบ่าย ๔ โมง ถึงกองศีลาตำบล ๑ คีลา
นั้นนอกชนพิน้ำข้าง อยู่ใต้น้ำข้าง เป็นศีลาตำบลอยู่หว่างเมืองสิงคโปร์
ข้างขวา เกาะสุมาตราข้างซ้าย อังกฤชทำแล้เกหาไว้สำหรับตาม
โคมให้เรือเข้าออก เห็นเป็นสำคัญ สูงประมาณ ๑๐๐ ฟุต เวลา
บ่าย ๕ โมงถึงช่องมาลากาข้างขวา

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาเช้าถึงหน้าเมืองมาลากา
เรือไปไกลฝั่ง แลเห็นขานเรือนบนบกหลายตำบล เวลาบ่าย ๔ โมง
พ้นแหลมมาลากา เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่งถึงที่โชคแห่งหนึ่งอยู่กลาง
ช่องทางไปเมืองบังคลา ไปเกาะหมาก แหกเรียกว่าเกาะลยั้ง
น้ำลึกประมาณ ๕ ศอก ๑๐ ศอก ขึ้นที่เรือโตน อังกฤชจึงให้
กำปั่น ๒ เสาศริงลำหนึ่ง ไปทอศไว้สำหรับตามโคม เรือไปมาได้
เป็นทสี่งเกต

วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาเช้าเรือแล่นออกอีกไม่เห็น
ฝั่ง เวลาเที่ยงทุกคนเนนคึกแผนทสี่งทสี่งว่าเรือถึงตรงเกาะหมาก
เวลาค่ำเห็นเกาะปูลเปราข้างขวาไม่มีคน

วันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ เวลาบ่ายแลเห็นเขาบนเกาะ
สุมาตรา อยู่ทิศตะเภาข้างซ้าย

วันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ เป็นลมสลาตันคลื่นใหญ่ เวลา
บ่าย ๕ โมงเรือไปพ้นเกาะสุมาตรา เวลา ๔ ทุ่มฝนตกจนเวลา ๗ ทุ่ม
ซากเม็ด

วันอังคาร เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ เรือแล่นออกไกลไม่เห็นเกาะ
เห็นฝั่ง ๑๐ วัน

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า แลเห็น
เกาะลังกา และเกาะลังกานันอังกฤษเรียกว่าเกาะชิลอนข้างทิศว่าว
เวลา ๔ โมงเช้าเรือไปใกล้ปากอ่าวข้อมแหลมคาลิ กำกันให้ชักของ
ข้างเผือกขึ้นเสากลาง ชักของฝรั่งเศษขึ้นปลายเพลาโกชี่เสาท้าย มี
เรือออกมารยั้งนำร่อง เข้าไปถึงที่ทอดสมอในอ่าวข้อมแหลมคาลิ
รวมวันตั้งแต่ออกจากเมืองสิงคโปร์ ๑๕ วันถึงเกาะชิลอน กำกัน
ให้ชักของอังกฤษขึ้นเสาด้านข้าง บนสุดของ ๒๑ นก ที่ข้อมยังมีบน
คอข้อม ๒๑ นก กำกันโทขอนให้ออฟฟิเชอชขึ้นไปหาเอเบนชื่อ
มิคเบลี ผู้รับว่าการกงสุลฝรั่งเศษที่ข้อมแหลมคาลิ ออฟฟิเชอกลับ
มาแจ้งความว่ามีคเบลีบอกว่า โยเตลที่ให้จกไว้รักษาคนทุกคน มี
โยเตลเล็ก ๆ ไม่สมควรแก่ทุก จะรักษาโยเตลที่ใหญ่ได้แล้วจึง
จะให้คนมายอก เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง มิคเบลีเอเบนให้คนมายอก
ว่าโยเตลที่จะรักษาทุกคนนั้นหาได้แล้ว เวลานั้นฝนยังตกอยู่ ถ้าทุก

นุทจะชนโฮเต็ล ทัชชอมเห็นะบิงสลตริบไม้ไค่ ทถานททชปรักษากบ
 ก่ามคินว่าการสลตเป็นพระเกียรติกศ คอยให้ฝนหยุคก่อนจึงจะชน
 ทัชชอมจะไค่บิงสลตริบ ก่ามคินกเห็นค้วยทถานทท ฝนทกตั้งแต่
 เวลา ๕ โมงเช้าจนค้ำกัหาหยุคไม้ ทถานททจึงมีไค่ชนโฮเต็ล

วันศุกร์ เดือน ๖ ชน ๑๐ ค่ำเวลา ๕ โมงเช้า ก่ามคินจักเรือ
 โบก ๓ ลำ ราชทท อปทท ทริทท แต่งทวเหมือนเมือชนเมืองสิงคโปร์
 ราชทท อปทท ทริทท ขาทหลวงลยวิศลอนนากี้ ก่ามคินโทบอน
 ๕ นาย ลงเรือโบลำ ๑ ผู้ก่ากบเครื่องมกงครราชบรรณการ
 เสมียน ล่าม แต่งทวทวามขรรคาคักกิปไปลำ ๑ คนใช้ไปลำ ๑ นาย
 ทหารทเรือยรอนเคอจัททหารถอบนโรแฟนค่านบั้งทท ๒ แถว ๆ ละ
 ๖ คน เข้าแตรคน ๑ ครนทถานททลงจากเรือแล้ว ทหารทเรือ
 ยรอนเคอบิงสลตส่งทถานทท ๑๕ นก ทถานททมาใกล้สะพาน
 มีคไฟเบ็ค ผู้ว่ากรบ้อมแหลมคาลให้ทหารบิงชนสลตริบ ๑๕ นก
 เมือทถานททชนสะพานแล้ว มีคไฟเบ็คให้นายทหารทริกษาดนน
 มารบ ๓ คน ถอองสำหรับทหารคน ๑ ถอกระบอง ๒ คน มีคเบ็ค
 เอเขนจัทรบทถานทท ๓ รด ทถานททไปตั้งหน้าไค่กในเมือง
 มีทหารองกฤษแต่งทวถอบนยนค่านบ ๑๒ คน เข้าแตรคน ๑ ททา
 นุททไปตั้งโฮเต็ล ๆ นนชอว่าสิวีวอยู่ในบ้อมแหลมคาล มีคเบ็คเอเขน
 จัทรวไไว้ให้ใช้สำหรับโฮเต็ล ๓ รด ครนเวลาเที่ยงมีคเบ็คมีหนังสือ
 มาถราชทท ว่าเวลานทถานททพงชนมาจากเรือบิงวันวายอยู่ คอ
 รงพรงนชาพเจามีคเบ็คจึงจะมาเขยมทถานทททโฮเต็ล การณารคิน

ชาวสิงหลหลายเจ้าเมืองคนเก่ามาทักถามทุกท่านทุกที่โฮเต็ล เวลา
 ย่ำโมง ๑ ก่อนนั้นมักกอนาพนักงานฝ่ายกรมท่า ๑ มิเออชชันขนนาง ๑
 คอกเคอคอนันผู้ทักสิ้นความ ๑ มีคแปนขนนางนายทหารบนใหญ่ ๑
 มีคมีเคนขนนางนายทหารบนเล็ก ๑ รวม ๕ นายมาทักโฮเต็ล ถาม
 ว่าทุกท่านทักอยู่หรือไม่ คนเฝ้าโฮเต็ลบอกว่าทักยังรับประทานอาหาร
 อยู่ อังฤกษ์ทง ๕ นายส่งแต่กาชคนมาทักถามทุกท่านทุกตามธรรมเนียมแล้วลากลับไป

วันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า พระสิริวิสมณะ
 วัดแหลมศาลี ๑ มีคโฟเบ็คผู้ว่าการข้อมแหลมศาลี ๑ มาทักถาม
 ทุกท่านทุกที่โฮเต็ลประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วลากลับไป เวลา ย่ำโมง ๑
 ราชทูต อุปทูต ทวีทูต ขาดหลวงลยวิศลอนนาคี กำมตันโทยอน
 ไปหาทักขอแทนมีคโฟเบ็คที่คอเวอนแมนคัสเคเซเนหาพยไม่ พบแต่
 กอนันมักกอนา ๑ มิเออชชัน ๑ คอกเคอคอนัน ๑ มีคแปนขนนาง
 นายทหารบนใหญ่ ๑ มีคมีเคนขนนางนายทหารบนเล็ก ๑ ท่านาย
 บอกว่ามีคโฟเบ็คไปบ้านแล้ว ราชทูต อุปทูต ทวีทูต ขาดหลวง
 ลยวิศลอนนาคี กำมตันโทยอนก็ถามไปที่บ้านมีคโฟเบ็คขณยอกเขา
 หาพยไม่ ภรรยา มีคโฟเบ็คออกมารับเชิญทูตให้ขึ้นไปบนตึก บอก
 ว่าเวลานมีคโฟเบ็คไม่อยู่ พวกมันอยู่กึ่งโมงลากลับมาโฮเต็ล

วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ทุกท่านทักเทยวทูตข้อมแหลม
 ศาลี ทักข้อมแหลมศาลีนั้นเป็นอ่าวเข้าไปประมาณ ๕๐ เส้น กว้าง
 ประมาณ ๓๐ เส้น ปลายอ่าวอยู่ข้างทิศตะเภา ฟากตะวันออกเป็นเขา

มีแล้คเขาทำขล ๑ ฟากตะวันตกมีข้อมมีแล้คเขาอีกทำขล ๑ ในอ่าว
 มีกองศิลาพันน้ำข้าง ไท่น้ำข้าง อังกฤษทำหุ่นเหล็กทอดไว้ริมกอง
 ศิลาให้เป็นท่งเกศเรือเข้าออก ท่ง ๒ ฟากเป็นทางเรือเดิน ที่เรือ
 ทอดอยู่กว้างประมาณ ๑๐ เส้น มีกำปั่น ๓ เสาข้าง ๒ เสาข้าง
 เสาครึ่งข้าง บรรทุกถ่านศิลาและของอื่นๆ ทอดชายอยู่ในอ่าว ๒๗ ลำ
 เรือเมลเข้าออกเนื่อง ๆ ข้อมนั้นเป็นของพุกเกศทำไว้แต่เดิม กำแพง
 ก่อด้วยศิลา สูง ๕ วา เขิงกำแพงข้างหน้าถึงน้ำ ๓ ค้าน ตะวันออก
 ค้าน ๑ ตะวันตกค้าน ๑ ทักษิณค้าน ๑ ทำเขิงกิน ๒ ชั้น ๆ บน
 กว้าง ๘ ศอก เป็นที่เดินเล่นเวลาเย็น ๆ ชั้นล่างกว้าง ๔ วา ที่แห่งใด
 ได้ทางขันถันคี่ อังกฤษทำแท่นวงเคื่อนมีสะพานเหล็กสำหรับใส่ขัน
 กระสุน ๘ นิ้วทุกแห่ง รมขันนทำด้วยเหล็กสังกะสี ค้านทักษิณมีขัน
 อยู่ขันแท่น ๕ กระบอก ค้านตะวันตกมีแต่แท่นหามขันไม้ ค้านตะวัน
 ออกนอขันอยู่ในอ่าวตรงที่เรือทอดค้ำกำแพงมีขันอยู่ขันแท่น ๖ กระบอก
 ทุ่มมีใกล้ประตูทำเป็นข้อมออกชั้นหนึ่ง มีเสาธงมีขันนวางเหล็ก ๔ ล้อ
 กระสุน ๕ นิ้ว ๑๒ กระบอก ค้านอุดรนั้นเป็นขันนยกมีข้อม ๒ ชั้นสูง
 ประมาณ ๑๐ วา ข้อม ๑ ทำละม้ายคล้ายข้อมพิชัยประสิทธิ์ มีขัน
 กระสุน ๘ นิ้ว ๖ กระบอกเป็นท่งลุด มีเสาธง มีขันนคนอาศัยฝน
 ทหารผลัดเปลี่ยนกันรักษาท่งกลางวันกลางคืน ข้อมแหลมศาลินมี
 ประตูเข้าออกค้านอุดรประตูเดียว ทำคักเป็นกำแพงคร่อมประตูไว้
 คักยาวประมาณ ๒ เส้น ในกำแพงตรงประตูทำที่โรงทหารหลัง ๑
 ยาวประมาณ ๑๕ วา มีทหารชาวยุโรปอยู่ ๑๐๐ คน มีโรงทหาร

แยกคำหลัง ๑ ยาวประมาณ ๑๕ วา มีทหารอยู่ ๒๐๐ คน ทหาร
 แยกคำมีบุตรภรรยาอยู่พร้อม ทหารชาวยุโรปแต่งตัวดีขยันไ้โรแฟน
 ประจำอยู่หน้าโรงคน ๑ ที่ประตู ๒ คน ทหารแยกคำถือกระบอง
 เทียวเค้นประจำอยู่ทุกถนน มีห้างอังกฤษปน ๒ ชั้นขายของต่าง ๆ
 สองห้าง เป็นที่ตกอยู่และให้เช่าหลายที่ ตกแขกพนักชั้นเดียว
 ขายเครื่องแก้วบ้าง แหวนบ้าง เพชรบ้าง พลอยบ้าง หลายที่
 โรงร้านแยกชาวสิงหลขายผักผลไม้ต่าง ๆ ทุกถนน ลูกจ้างทำงาน
 ใช้สอยเป็นคนชาวสิงหล ๓ ส่วน แยกคำส่วน ๑ นอกกำแพงฝ่าย
 ทิศอุดรทรงข้อม ๒ ชั้น อังกฤษทำทางรถไฟถึงเมืองกะลุมบู เมือง
 กั้นคิ กำหนดทาง ๑,๒๐๐ เส้น ที่พัก ๖ แห่ง มีสายเทเลกราฟ
 มาแก่เมืองข้อมมายเมืองกะลุมบูเมืองกั้นคิถึงข้อมแหลมคาลิ ตั้งแต่
 เชียงกำแพงออกไปนอกข้อมประมาณ ๓ เส้น ถึงที่แถวของอังกฤษ
 ของแขกปน ๒ ชั้น ๒ แถว ยาวประมาณ ๕ เส้น เป็นที่อยู่ข้าง
 ให้คนเช่าสำหรับขายปลาผลไม้และของต่าง ๆ ข้าง มีถนนเดินกลาง
 กว้างประมาณ ๔ วา ที่เชิงกำแพงหน้าข้อมสูงแลเห็นอ่าวชายหาด
 มีโรงใส่ถ่านศิลา ๓๐ โรง มีสวนมะพร้าวตามบ้านตามเขามากกว่า
 กันไม่อื่น ชาวสิงหลทำเรือนอยู่ตามสวนและเนินเขาและเชิงเขา เรือน
 นั้นเล็ก ๆ พนักินฝาซัดแต่ด้วยแฉงไม้ทั้งคิน หลังคามุงด้วยใบ
 มะพร้าว คเป็นคนยากจนมาก การฉารคินชาวสิงหลหลานเจ้าเมือง
 คนเก่านัน เขารัดถือศาสนาคริสต์ มีตกพน ๒ ชั้นหลัง ๑ ทำ
 สะอาดประหลาดกว่าราษฎรชาวสิงหล แต่ชาวสิงหลมิไ้คินข้อม

ชาวสิงหลเข้ารีตฝรั่งส่วน ๑ ไม่เข้ารีตสัก ๗ ส่วน วัดพระสงฆ์
 มีอยู่ตามบ้านตามสวนหลายอาราม แต่พระสงฆ์นั้นเป็นสองพวก
 ไม่เป็นสามัคคีร่วมสังฆกรรมกัน เพราะถืออย่างอบาลวงศ์พวกหนึ่ง
 ถืออย่างขรามวงศ์พวกหนึ่ง ต่างก็เคียนกัน วัดพระสิริสมณะนั้นอยู่
 บนภูเขา มีกุฎาเป็นตึกหลังหนึ่ง พระวิหารทำเป็นซุ้มกลมมีพระพุทธรูป
 หน้าตัก ๔ ศอกองค์หนึ่ง มีพระเจดีย์สูง ๗ วาองค์หนึ่ง มีพระสงฆ์
 ๖ รูป พระสงฆ์ในเกาะชิลอนนั้นไม่ได้ไปเที่ยววิเทศขาดด้วยมี
 กฎหมายห้าม ชาวบ้านต้องออกไปเที่ยวส่งกบขี้ขงฉนทงเข้าทง
 เพล ที่แหลมคาลันนั้นฝนตกเสมอหาเป็นฤดูไม่ เรือเมืองนั้นชาว
 สิงหลทำใช้ไม่เหมือนประเทศอื่น รูปเรือนนั้นกลมเหมือนมาดยง
 ไม่ได้เขิก ยาวประมาณ ๔ วาย่าง ๕ วาย่าง ปากกว้างศอก ๑
 ส่น้ำประมาณศอก ๑ มีไม้พาดออกไปจากปากเรือ ๒ อัน ยาว
 ประมาณ ๕ ศอก ๖ ศอก มีไม้ท่นผูกติดกับปลายไม้ที่พาดออกไป
 จากปากเรือลอบอยู่บนน้ำ เรือนั้นถึงจะออกทะเลคลื่นใหญ่ลมกล้า
 ประการใด เรือก็ไม่เป็นอันตราย ทูตานุทูตพักอยู่แหลมคาลัน ๔ วัน.

ตอนที่ ๓ ว่าด้วยราชทูตออกจากเกาะลังกา
จนถึงเมืองเอเตน

วันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้ากำมค้นโทยอน
ขึ้นไปรับท้าวทักทโธเท็ดมาลงเรือโยกที่สะพาน ทหารที่ยอมยิงสลัก
ส่ง ๑๕ นก ทหารรอบยรอนเคอชกธงช้างเผือกชนเสากลางแล้ว
ทหารยิงขึ้นสลักทวี ๑๕ นก เวลาบ่าย ๓ โมงกำมค้นให้ใช้จักรเรือ
ออกจากททอศสมอฮ่าวแหลมคาลิ เวลานั้นเป็นลมสลาตันคลื่นใหญ่
ตั้งหัวเรือไปทิศตะวันตก

วันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมง หมอน้ำเครื่อง
จักรรวู กำมค้นให้หยุดทำจักรและยาหม้อ ๓ โมงจึงไ้ใช้จักรไป

วันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย เห็นเขานฝั่ง
แหลมการคาพมเป็นทวีปแอฟริกา ช้างช้างเป็นลมหว่างทิศตะเภา
หว่างสลาตันพักอ่อน ๆ คลื่นรายไชโยไ้ทั้ง ๓ เสา

วันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า หมอนข้อเสือ
เครื่องจักรสลายขำรคหยจักรทำอยู่ กำมค้นให้ไชโยลมพักอ่อน ๆ
เรือเดินโมงละ ๒ นก เวลาบ่ายครึ่งโมงแก่เครื่องจักรแล้วใช้จักร
ไป เรือเดินโมงละ ๖ นก

วันอังคาร เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ เวลาเช้าแลเห็นเขาเห็นฝั่ง
แหลมเอเตน เมื่อเรือมาใกล้ปากฮ่าวแหลมเอเตน กำมค้นให้ชักธง

ข้างเผือกชนเสากลาง ชักธงฝรั่งเศสชนปลายเพลาก่อเชื้อเสาท้าย แล้วอังกฤษเจ้าท่าออกมารับนำร่อง พาเรือยรอนเคอเข้าไปทอดสมอ ในอ่าวแหลมเอเคน ตั้งแต่ออกจากเกาะซิลอนรวม ๑๕ วัน ถึงเมืองเอเคนเวลาบ่ายโมง ๑ กำนันให้พวกออฟฟิเชอชขึ้นไปบอกกับต้นเปลระแพผู้สำเร็จราชการเมืองเอเคนว่าจะขอสลักของอังกฤษ กัปตันเปลระแพจึงตอบว่าซึ่งจะสลักของอังกฤษนั้น ขอยกเสียเถิด จะขอสลักรับแต่ที่ทานทททเรือยรอนเคอ จึงหาได้สลักของอังกฤษไม่ ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมง กัปตันเปลระแพลงมาที่กาดามทานทททเรือยรอนเคอ เวลาบ่าย ๕ โมง กำนันไทยอนจักเรือโยท ๓ ลำให้ราชทูต ๒ ๓ ทูต ทริทูต ขาคหลวงวิศลอนนาคี่ลำม กัปตันเปลระแพ กำนันไทยอนรวม ๖ นาย ลำ ๑ แก้วราชทูต ๒ ๓ ทูต ๒ ๓ แก้วทวิเหมือนเมอชนเมืองสิงคโปร์ ผู้กำกับเครื่องมุงคลราชบรรณการ เสมียน ลำม แก้วทวิตามบรรณาคักกลองลำ ๑ คนใช้ลำ ๑ เมอราชทูต ๒ ๓ ทูต ๒ ๓ จะลงเรือโยท นายทหารจัททวารดอชบโรแฟนสะพายคายนำนั้ส่งทานทท ๒ แถว ๆ ละ ๖ คน เป้าแตรคน ๑ ครั้นเรือโยทออกจากเรือยรอนเคอแล้ว ทหารทเรือยรอนเคอยิงปืนสลักส่งทท ๑๕ นัด ทหารทขอมยบเขายิงปืนสลักรับ ๑๕ นัด เรือไปถึงท่ามีรถมาคอยรับทานททอยู่ ๒ รถ กัปตันเปลระแพขึ้นรถไปด้วยทานททไปอยู่โฮเต็ลชอปรินสเวไกลหน้า ๒ เส้น กัปตันเปลระแพจัทรถไว้ให้ใช้สำหรับโฮเต็ล ๓ รถ ให้ทหารแขกกำเดินยามรักษาอยู่ยามละ ๒ คน ที่ปากอ่าวเป็นเขาทง ๒ ฟาก ฟากหนึ่งตะวันออกเป็น

แหลมเอเคน ฟากตะวันตกเรียกเขาซิลมัท แหลมทวีปอาหรับ
 ปากช่องกว้างประมาณ ๗๐ เส้น ๘๐ เส้น เป็นอ่าวเข้าไปกว้างยาว
 มาก แยกออกมาหนทาง ๕ ไมล์ ในท้องอ่าวเป็นหาดทราย ขนบก
 มีถิ่นอินทผลัมมากกว่าถิ่นไม้อื่น มีเรือรบกลไฟจักรข้างของอังกฤษ
 ทออยู่ลำ ๑ เป็นเรือสำหรับรักษาอ่าวเอเคน มีเรือสแกนเนอแล่นไปมา
 กระเวนอยู่ในอ่าวลำ ๑ ที่แหลมเอเคน เค็มมีบ้านำจึกของแขกใน
 เขตแดนอาหรับมาซื้อขาย แต่บ้านนกร่อยหาจึกสนิทไม่ ทหว่างเขา
 อังกฤษขุดขุดไค่นำจึกขุดทำทำขงนำฝนไว้หลายตำบล ทงวนนขแอนค
 โอกอมปนีอังกฤษให้มีคไฟเบคย์ตาซันอังกฤษเอาเครื่องกล่นนำมาตั้ง
 โรงกล่นอยู่ ๔ โรง ไค่นำจึกสนิทวันละ ๔.๓๒๐ กระลัน คิดเป็นไทย
 กระลันละ ๕ ทะนาน ซอขายกัน ๒๕ กระลัน เป็นเงินรูเบะ ๑ มีตักห่าง
 โยเกิ้ลของอังกฤษ ของพทเกก ของแขกเทศ เป็นที่ขุดขุดให้เข้าข้าง
 หลายหลัง ทกนนักอ้วยคีลาตือปูน หลังคาทำเหมือนเพดาน สูง
 ข้างหนึ่งต่ำข้างหนึ่ง ขนหลังคาขุดขุดด้วยถิ่นอินทผลัมถือปูนทข เรือน
 แขกคำทำเล็ก ๆ พนคิน หลังคาสูงประมาณ ๔ คอกข้าง ๕ คอกข้าง
 ฝาและหลังคาทำด้วยใบอินทผลัมข้าง เอาเสื่อคลุมเป็นประทุนข้าง
 ข้างในขุดคินลงไปคอกหนึ่งข้าง คอกเศษข้าง อยู่ตามชายหาด
 หน้าเขาย่าง ตามชะวากเขาย่าง ตามเนินเขาย่าง ทำถนนทางรถเดิน
 หน้าเขาริมน้ำย่าง คักทางขนบนเขาไปในเมืองทางหนึ่ง ที่เขาสูง
 เจาะเป็นอุโมงค์ ทำทางเดินเข้าในเมือง ๒ ตำบล ๆ หนึ่งยาว
 ประมาณ ๒ เส้น ตำบลหนึ่งยาวประมาณ ๓ เส้น เดินคดออกดงกัน

เขา^๕น^๕เป็น^๕ศิ^๕ลา^๕ข้าง^๕ ก^๕ิน^๕ป^๕น^๕ท^๕ร^๕าย^๕ข้าง^๕ ท^๕เ^๕ิง^๕เข^๕า^๕มี^๕ห^๕ญา^๕ข้าง^๕เล^๕ก^๕น^๕อ^๕ย
 แต่^๕ท^๕ัน^๕ไม่^๕ใ^๕ห^๕ญ^๕ห^๕า^๕มี^๕ไม่^๕ ก^๕ำ^๕น^๕เ^๕เห็น^๕อ^๕ค^๕ิ^๕ค^๕แ^๕่น^๕ค^๕ิน^๕ท^๕ว^๕ี^๕ป^๕อ^๕า^๕ห^๕ร^๕ย^๕ อ^๕ิง^๕ก^๕ฤ^๕ช^๕
 ท^๕ำ^๕ก^๕ำ^๕แ^๕ง^๕ป^๕ระ^๕จ^๕บ^๕ด^๕ง^๕เข^๕า^๕ ก^๕ำ^๕แ^๕ง^๕น^๕น^๕ก^๕อ^๕ว^๕ัย^๕ค^๕ี^๕ล^๕า^๕มี^๕ค^๕ุ^๕ค^๕ล^๕อ^๕ก^๕ัน^๕ มี^๕ข^๕อม^๕
 มี^๕ข^๕น^๕ค^๕า^๕ม^๕ก^๕ำ^๕แ^๕ง^๕ ๒ ข^๕อม^๕ เขา^๕น^๕มี^๕ป^๕ระ^๕ท^๕เข^๕า^๕อ^๕ก^๕ท^๕า^๕ม^๕ก^๕ำ^๕แ^๕ง^๕ป^๕ระ^๕ท^๕ห^๕น^๕ึง^๕
 มี^๕ท^๕ห^๕าร^๕ร^๕ัก^๕ษ^๕า^๕ท^๕ง^๕ก^๕ล^๕าง^๕ว^๕ัน^๕ก^๕ล^๕าง^๕ค^๕ัน^๕มี^๕ไ^๕ค^๕ำ^๕ช^๕า^๕ค^๕ มี^๕ร^๕อ^๕ง^๕ท^๕ห^๕าร^๕ ๔ ค^๕ำ^๕ย^๕ล^๕
 ท^๕ห^๕าร^๕อ^๕ิง^๕ก^๕ฤ^๕ช^๕มี^๕อยู่^๕ ๘๐๐ คน ท^๕ห^๕าร^๕แ^๕ก^๕ก^๕ำ^๕ ๒ ส^๕่ว^๕น^๕ ล^๕ูก^๕จ^๕ำ^๕ง^๕ใ^๕้^๕ส^๕อ^๕ย^๕
 เป็น^๕แ^๕ก^๕ค^๕ำ^๕ม^๕ห^๕ย^๕ัก^๕ท^๕ง^๕ส^๕ัน^๕ ช^๕าว^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ใ^๕้^๕อ^๕ู^๕ใ^๕้^๕ล^๕า^๕ย^๕ว^๕ร^๕ท^๕ก^๕ของ^๕ท^๕่าง^๕ ๆ
 ม^๕าก^๕ ร^๕ถ^๕เท^๕ย^๕ม^๕ก^๕ว^๕ัย^๕ม^๕ำ^๕เท^๕ศ^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ ล^๕า^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ ก^๕ั^๕ย^๕ค^๕ัน^๕เป^๕ล^๕ะ^๕แ^๕พ^๕ใ^๕้^๕ส^๕ำ^๕ร^๕เ^๕็^๕
 ราช^๕การ^๕เม^๕ือ^๕ง^๕น^๕น^๕ท^๕ำ^๕ค^๕ก^๕อ^๕ย^๕่^๕น^๕เข^๕า^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ใ^๕น^๕อ^๕ำ^๕ว^๕ เขา^๕น^๕อยู่^๕ร^๕ิม^๕น^๕ำ^๕ ย^๕อ^๕ค^๕ด^๕ำ^๕
 ป^๕ร^๕าย^๕ท^๕ำ^๕เป็น^๕ข^๕อม^๕ มี^๕เส^๕า^๕ร^๕ง^๕ มี^๕ข^๕น^๕ ๓ ค^๕ำ^๕ย^๕ล^๕ อ^๕า^๕ก^๕าศ^๕ท^๕ง^๕ก^๕ล^๕าง^๕ว^๕ัน^๕ก^๕ล^๕าง^๕ค^๕ัน^๕
 ร^๕้อน^๕ม^๕าก^๕ก^๕ว^๕่า^๕เป็น^๕ ก^๕ั^๕ย^๕ค^๕ัน^๕เป^๕ล^๕ะ^๕แ^๕พ^๕ย^๕อ^๕ก^๕ว^๕่า^๕เม^๕ือ^๕เ^๕เค^๕อ^๕น^๕ ๑๑ ข^๕ว^๕อ^๕ก^๕โ^๕ศ^๕ก^๕
 ฝ^๕น^๕ค^๕ก^๕ร^๕ง^๕ห^๕น^๕ง^๕ม^๕าก^๕จ^๕น^๕ค^๕ก^๕ฝ^๕ง^๕ค^๕น^๕ต^๕าย^๕เป็น^๕อน^๕ม^๕าก^๕ เว^๕น^๕มา^๕ ๕ เ^๕เค^๕อ^๕น^๕ค^๕ก^๕อ^๕ก^๕
 ค^๕ว^๕ง^๕ห^๕น^๕ง^๕ แต่^๕ก^๕อ^๕น^๕น^๕ฝ^๕น^๕ค^๕ก^๕ข^๕ล^๕ะ^๕ค^๕ว^๕ง^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ ส^๕อ^๕ง^๕ข^๕ย^๕ค^๕ว^๕ง^๕ห^๕น^๕ง^๕ข^๕ำ^๕ง^๕ ฝ^๕ล^๕ไม้^๕
 ฝ^๕ัก^๕ท^๕่าง^๕ ๆ ท^๕ี่^๕จะ^๕ร^๕ีย^๕ป^๕ระ^๕ท^๕าน^๕น^๕น^๕ แ^๕ก^๕ฝ^๕ำ^๕ย^๕แ^๕่น^๕ค^๕ิน^๕อ^๕า^๕ห^๕ร^๕ย^๕เ^๕า^๕มา^๕ช^๕อ^๕ข^๕าย^๕
 มี^๕ไ^๕ค^๕ำ^๕ช^๕า^๕ค^๕

วัน^๕พ^๕อ^๕ เ^๕เค^๕อ^๕น^๕ ๖ แ^๕ร^๕ม^๕ ๑๔ ค^๕ำ^๕ ก^๕ั^๕ย^๕ค^๕ัน^๕เป^๕ล^๕ะ^๕แ^๕พ^๕ใ^๕้^๕ส^๕ำ^๕ร^๕เ^๕็^๕ราช^๕การ^๕
 เม^๕ือ^๕ง^๕เ^๕อ^๕เต^๕น^๕ เ^๕อ^๕ญ^๕ราช^๕ท^๕ก^๕ อ^๕ป^๕ท^๕ค^๕ ท^๕ร^๕ี^๕ท^๕ค^๕ ย^๕า^๕ค^๕หล^๕ว^๕ง^๕ล^๕ุ^๕ย^๕วิ^๕ค^๕ล^๕อ^๕น^๕น^๕ำ^๕ค^๕
 ก^๕ำ^๕ม^๕ค^๕ัน^๕โ^๕ท^๕ย^๕อ^๕น^๕ ๕ น^๕าย^๕ ใ^๕้^๕ก^๕ิน^๕โ^๕เ^๕ที่^๕ข^๕ำ^๕น^๕ก^๕ั^๕ย^๕ค^๕ัน^๕เป^๕ล^๕ะ^๕แ^๕พ^๕ข^๕น^๕เ^๕า^๕ พ^๕ร^๕อ^๕ม^๕
 ค^๕ว^๕ัย^๕ข^๕น^๕น^๕าง^๕น^๕าย^๕ท^๕ห^๕าร^๕ ๔ คน ภา^๕ร^๕ร^๕ย^๕ำ^๕ก^๕ั^๕ย^๕ค^๕ัน^๕เป^๕ล^๕ะ^๕แ^๕พ^๕ ๑ ห^๕ญ^๕ิง^๕น^๕อ^๕ง^๕
 ภา^๕ร^๕ร^๕ย^๕ำ^๕ก^๕ั^๕ย^๕ค^๕ัน^๕เป^๕ล^๕ะ^๕แ^๕พ^๕ ๑ เ^๕็^๕ค^๕น^๕ เ^๕ด^๕ย^๕ง^๕อ^๕ย^๕ำ^๕ง^๕ฝ^๕ร^๕ัง^๕ พ^๕ก^๕ัน^๕แต่^๕เ^๕ว^๕เ^๕อ^๕ง^๕ก^๕ิน^๕
 โ^๕เ^๕ะ^๕ จ^๕น^๕เว^๕ล^๕า^๕ ๒ ทุ^๕่ม^๕เ^๕ล^๕ิ^๕ก^๕โ^๕เ^๕ะ^๕แล^๕ว^๕ ทุ^๕ค^๕า^๕น^๕ทุ^๕ก^๕ก็^๕ล^๕าก^๕ล^๕ี^๕มา^๕โ^๕เ^๕เ^๕ล^๕

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง กำมค้น
 โทษอนชนมารัทททานทตทโฮเตลมาลงเรือทท่า ครั้นเรือ โขค
 ททานทตออกจากท่าแล้ว ทขอมเอเคนยั้งบนสลกส่งทต ๑๕ นก
 ทเรือยรอนเคอชกชิงข้างเผอกชนเสากกลาง ยั้งสลทรับ ๑๕ นก
 ททานทตพักอยเรือคนหนึ่ง ควยเครื่องจักรชำรุดยั้งทำไม้แล้ว
 ททานทตพักอยเมืองเอเคน ๓ วัน.

ตอนที่ ๔ ว่าด้วยราชทูตออกจากเมืองเอเตน
จนถึงเมืองไกโร และ เมืองอาเล็กซันดรี

วันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ค่ำ ๑ เวลาบ่ายโมงเศษเป็นลมกระวันออก
พักกลางวัน กำบังโทยอนให้ลอนสมอใช้แต่ใบเรือออกจากททอศสมอ
เมืองเอเตนแล้วทิ้งหัวเรือไปทิศสลากัน เรือเดินโมงละ ๕ น๊อตครึ่ง
เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่งจักรแล้วใ้ใช้จักรด้วยเรือเดินโมงละ ๗ น๊อต
เรือแล่นไปใกล้ฝั่งทวีปอาหรับข้างขวา เห็นภูเขาเห็นหาดฉนัค
เวลา ๗ ทุ่มเรือไปถึงที่ช่องแคบแยะเวลแมนเคบเขาทะเลแดง มีเกาะ
ชื่อเปร์นเกาะหนึ่ง อังกฤษทำแล้คเขาสำหรับตามโคมอยู่ข้างซ้าย
เรือแล่นไปข้างขวาพ้นเกาะนั้นแล้ว วันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ค่ำ เวลา
โมงเช้าเห็นฝั่งทั้ง ๒ ฟาก เวลา ๕ โมงถึงเกาะแยะแปนยูวาข้างซ้าย
ไม่มีคน เกาะเล็ก ๆ มีอยู่ ๒ เกาะ เวลาบ่ายค่างถึงเกาะเลขยาเยออยู่
ข้างขวา วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง เป็น
ลมกระวันตกพักกลางวันใหญ่ใ้ใบด้วย จนใบโกช้เส้าท้ายขาด เวลา
บ่ายค่าลมโ้คหน้าใ้ใบไม้ใ้ เรือเดินโมงละ ๒ น๊อต ๖ วัน

วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ค่ำ เวลาบ่ายค่า แลเห็นฝั่งเรียกว่า
เลขุมอยู่ทิศตะวันตกข้างซ้าย

วันพฤหัสบดี เดือน ๗ ขึ้น ค่ำ เวลา ๔ ทุ่มถึงซาคอนเป็น
ช่องเข้าไปท่าสุเอซ

กลไฟไปควย เมื่อททานทกลงเรือนน ทหารเรือยรอนเคอแต่งตัว
 ๑๕ นก ไรแฟนค่านขิงททคามธรรมเนียม ยิงขึ้นใหญ่สลุทส่งท
 ๑๕ นก ทหารทขอมทาสเอชสลุทรับ ๑๕ นก เรือททไปตั้ง
 เทียบทาแล้ว เรือยรอนเคอชกิงตระเกียชนเสาหน้าแล้วยิงสลุทลง
 ๒๑ นก ทหารทขอมสลุททอบ ๒๑ นก มหะมิกเบพาททานททชนอย
 ทโซเทิล มีคนวิไซเลียงกตามธรรมเนียม หองโซเทิลนั้นแต่ง
 ต่าง ๆ กัน คนททาสเอชชนเป็นชาคิกเกกข่าง อหรัยข่าง แชกค้ำข่าง
 มีเรือจักรชคคลของอปลำ ๑ เรือกลไฟเล็ก ๆ สำหรัยออกไปรัยคน
 รัยของทเรือเมลและเรือรบ ๓ ลำ มีโซเทิลใหญ่ของอังกฤษตั้งอยู่
 รัยนำสำหรัยรัยคนเรือเมลหลังหนง มีทกออยู่กอควยคินคิยพน ๓
 ชนข่าง ๒ ชนข่าง ชน ๑ ข่าง ประมาณรัยหลังเศษ ทขอมน
 ไม้มนคง มีแกขนใหญ่ตั้งไว้ พอสลุทรับส่งตามธรรมเนียม ๕
 กระบอก รถไฟเคินชนลงเมืองโกโรมิโคซาก โรงทพักรดไฟน
 เสาและหลังคาทำด้วยเหล็ก เวลาข่าย ๒ โมง มีคเทอรัยอแ
 กงสลุทอังกฤษท ๒ ช่งอยู่ททาสเอชมาทกถามททานทททโซเทิล พท
 กันอยู่ประมาณครั้งชั่วโมงลากลับไป

วันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า กงสลุทฝรั่งเศส
 เมืองอาเล็กซันดริท ๑ ก็แชนเวียรท ๒ แฝสะกิดชุนนางเมืองโกโร ๑
 ลิกกิเป ชุนนางฝ่ายกรมท่า ๑ มาถึงทาสเอช ครั้นเวลาข่ายโมง ๑
 มาทกถามททานทททโซเทิล ก็แชนเวียรทกงสลุทฝรั่งเศสขอกว่า
 คอเวอนแมนต์ทราวยว่าททกรุงสยามออกมาช้านานแล้ว ได้จกให้เรือ

อดิโมเคมารัททุก คอยอยูททำเมืองฮาเล็กซันครดิง ๕๐ วันแล้ว
 ราชททคอยว่ามากลางทะเลดุกพายุจัก ลมพัดไค้หน้าเรือหลายวัน
 การจึงเข้าไป สิกกิเปชนนางฝ่ายกรมทำบอกว้าเจ้าโกโรให้จักรดไฟ
 สำหรับเจ้าโกโรทรงเที่ยวเล่นนั้น มารัทททานททให้สมแก่พระ
 เกียรทศพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม ราชททคอยว้าซึ่งเจ้าโกโรให้ท่าน
 นำรถไฟมารัทข้าพเจ้าทั้งยวง ข้าพเจ้าขอบพระเศทพระคุณเจ้าโกโร
 เป็นอันมาก พุทกันอยู่ประมาดครั้งชั่วโมง ก็เบนเวียรกงสูล
 ฝรั่งเศส แผลสะกิดขุนนางเมืองโกโร สิกกิเปชนนางฝ่ายกรมทำ
 ลากลับไป เวลาบ่าย ๕ โมง ก็เบนเวียรกงสูลฝรั่งเศส สิกกิเป
 ชุนนางฝ่ายกรมทำเชิญททานททชุนรถไฟ รถทททไปนั้นข้างนอก
 ทาเขียวเขียนลายทอง ข้างในเป็นไม้ลาย ๓ ห้อง มีเกาชนง ๕ เกา
 เกาชนอน ๓ เกา มี่านแพรเหลือองเขาะทนนอนทำด้วยทวนลายแดง
 ลวดลายสลักฝ้านับคทของทงสน กงสูลฝรั่งเศส ๒ นาย ชุนนาง
 เมืองโกโร ๒ นายไปค้วยททานทท รถทไ้เครื่องมกงลราชชบรรณา
 การ รถผู้กำกับเครื่องมกงลราชชบรรณาการ เสมียน ล่ามคนใช้ มี
 ขอเหล็กเกยวคิกกันไ้ไปมา ๑๕ รถ ไปตามระยะทางหยคเคิมน้ำเคิม
 ถ่าน ๒ ครั้ง เวลา ๕ ทุ่มถึงคททไฟกรดไฟในเมืองโกโรเป็นระยะทาง
 ๕๐ ไมล์ คททไฟกรดไฟหลังคาของหน้าท่างทำด้วยกระเจกทงสน ททำ
 รถไฟนั้นเจ้าโกโรให้ชิมมิแพนเคชุนนางผู้สำเร็จราชการทางรถไฟ
 ท ๒ จักรดเทียมม้ามาคอยรับททอยู่ ๕ รถ ครนททานททลงจากรดไฟ
 แล้ว ชิมมิแพนเคชุนนางเชิญททานททชุนรถ รถทราชทท อยูททุก

ครัวทไปนั้นเป็นรถยนต์ ทารักลวกลายปีที่ของมีโคมน้ำท้าย ๔ โคม
 มีสีทลาคคลุมหน้ารถ ยักใหม่ทงระบายห้อยลงมาจากที่นั่งสารถ
 มีตรากระเกย รตนนเทียมม้าเทศ ๔ ม้า มีทหารเด็กสะพายคายน
 ถอกระของสันเงินข่ม่านำหน้ารถ ๔ ม้า แหกอาหารบีเคินถอคยเพลิง
 ไปข้างรถ ๔ คน รถผู้กำกับเครื่องมงคลราชขรรณการ เสมียน
 ล่าม ๓ รถ เทียมม้ารถละ ๒ ม้า มีทหารเด็กข่ม่านำหน้ารถละ ๒ ม้า
 แหกอาหารบีเคินคยเคินข้างรถ ๆ ละ ๒ นาย รถทคนใช้ไปนั้นเป็นรถ
 กระจงใหญ่เทียมค้วยล้อ ซิมมีแฟนเคพาททานททไปอยู่บ้านหลวง
 สำหรับรับแขกเมืองต่างประเทศ เจ้าโกโรให้ลคพีแอบแฟนเคขนนาง
 ฝ่ายกรมทักขหมอม่ากักข้อยค้วยททานทททขานหลวง ๒ คน เคียง
 โตะวันละ ๓ เวลา จักรถไว้ให้ใช้ ๔ รถ มีทหารเด็กสะพายคายน
 ถอกระของสันเงินข่ม่านำหน้ารถ ๆ ละ ๒ ม้า

วันอังคาร เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ เวลา ๔ โมงเช้า เจ้าพนักงาน
 มารับหนังสือเสนาบดีไปแล้ว ลคพีแอบแฟนเคขบงสลุฝรั่งเศสท์ ๑
 ท ๒ พาททานททไปเฝ้าเจ้าโกโร ราชทค อปทค ครัวทค แต่งคัว
 เหมือนเมือขนเมืองสิงคโปร ผู้กำกับเครื่องมงคลราชขรรณการ
 เสมียน ล่าม แต่งคัวตามขรรคาศักคิ รวม ๑๗ นาย ไป ๔ รถ เมือ
 รถทคเข้าไปถึงในประควัง มีทหารแต่งคัวตามภาษาเคถถอขนโรแฟน
 สะพายคายนอนอยู่ คำนข้อย ๒ แถว ๆ ละ ๑๖๐ คน มีขพาทข
 ล่ามรับหนังสือ ๔๑ คน ททานททคองจากรถแล้ว ขนนางเคญุททานทท
 ขนไปขนค่านักเจ้าโกโร ๆ ทรงเควองขาว ทรงมาลาล้อมวงขบาย
 เคเศสคจออกมารับค่านขี เคญุททานททให้หนึ่งเกาอเป็นอันคยกัน

๘ นาย นอกถนนยืนอยู่ในประตูท่าหนักทงสน มีขุนนางและคนใช้ยืน
 เผื่ออยู่ ๑๗ คน เจ้าโกโรทริสปราศรัยแก่ททาทกว่า พระเจ้าแผ่นดิน
 กรุงสยามทั้งสองพระองค์ทรงเป็นสุขอยู่หรือ ราชททททว่าทรงเป็น
 สุขสบายอยู่ แล้วเจ้าโกโรทริสว่า ททาททมาครั้งนี้อยู่ด้วยกัน
 หมกหรือ ราชททททว่าอยู่ด้วยกันทงสน ทริสปราศรัยว่าเมืองโกโร
 เป็นเมืองร้อน ฤครองทกรุงสยามเหมือนกันหรือ ราชททททว่าร้อน
 ฤคุณเหมือนฤครองทกรุงสยาม แล้วคนใช้เอาถ้องสับยามี่ถาดรอง
 หวีถ้องคั่นถ้องนินพินใหม่ทองเป็นลายต่าง ๆ ยาว ๓ ศอก สันถ้อง
 ทำด้วยอำพันทองทำปลอกประคียบเพชร แล้วขุนนางเชิญหยิบหนังสือ
 เสนาบดีไล่ถาดคลุมผ้ายกทองประคียบเพชรมาส่งให้ราชทททท จึงถวาย
 เจ้าโกโร ๆ รัยแล้วส่งให้ขุนนางไป คนใช้จึงเอาน้ำกาแฟมาเลี้ยง
 ททาททคนละถ้วย ถ้วยกาแฟนั้นทำเป็นสองทองคำหุ้มประคียบเพชร
 ทงสน เจ้าโกโรทริสแก่งสุลฝรั่งเศสและขุนนางว่า ถ้าททาทท
 จะไปเที่ยวควังและสวนแห่งใด ๆ ให้พาไปจงทุกแห่ง บนคำหนักเจ้า
 โกโรททออกรับททาททคนนพนปด้วยศิลาตาย ผนังถ้องชุ่มฉวมวลตาย
 ยืดทอง มีระย้าแก้วใหญ่ ๓ ระย้า ผนังถ้องย้อมแม่น้ำ เรียกว่าแม่น้ำ
 ไนล์ มีทางรถไฟเข้าไปในวังทางหนึ่ง เจ้าโกโรทริสปราศรัยอยู่
 ประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วททาททก็ลากลับมาที่พัก เมื่อทททออกมา
 เจ้าโกโรทริสมาส่งถึงประตูท่าหนัก ททาททขนรถแล้วเสด็จขึ้น
 เวลาบ่าย ๔ โมง กงสุลฝรั่งเศสและขุนนางพาททาททไปตรูปพรรณ
 สิ่งของ และรูปมนุษย์ รูปสัตว์ต่าง ๆ ทำด้วยทองคำ ทำด้วยเงิน

ทำด้วยทองเหลือง ทำด้วยทองแดง ทำด้วยศิลา เป็นของโบราณ
 ซุกได้ในแผ่นดิน มีหนังสือและเลขบอกศักราชไว้ใ้คิดว่าสามพันปี
 สพันชกมี แล้วพาไปขุดโดยสันเขากลางเมือง โยสถนั้นสูงกว้างใหญ่
 รูปสี่เหลี่ยมกลมคล้ายวัดแขกทชระเกยกกว้างประมาณ ๓๐ วาเศษ เสา
 ในโยสถทำด้วยศิลาลายเหลืองขาวทั้งแท่งใหญ่ประมาณ ๖ กำ ยาว
 ประมาณ ๔ วาเศษ ศิลาเสานั้นกลุ่มีคล้ายศิลาโนรา ฝรั่งเศส
 เรียกว่า ฮาละบาสเทร พนและผนังภาคด้วยแผ่นศิลาลายแผ่นหนึ่ง
 ยาวคอกคืบ ทรอยและเพดานทำลายสลักต่าง ๆ ปักทองทั้งสัน มีระย้า
 แก้วใหญ่แขวนอยู่กลางระย้า ๑ มีโคมห้อยยื่นอันมาก ในโยสถนั้น
 มีห้องอยู่ห้องหนึ่งเป็นที่ฝังศพเจ้าโกโรองค์เก่า ในห้องฝาผนังปัก
 ด้วยโคมกเทศ พนด้วยเขี้ยวขบมีเครื่องทรงของเจ้าโกโรองค์เก่า
 จักวางไว้ในห้องพร้อม โยสถนั้นเป็นของเก่าช้ำรุมมาก เจ้าโกโร
 องค์คนทำซ่อมแซมมาชนได้ ๒๓ ปี ผนังข้างนอกข้างข้างก็ทำศิลาลาย
 ประดับอยู่ทุกวัน ริมโยสถนั้นมีวังเจ้าโกโรพักวัง ๑ มีโรงทหาร
 ข้อมบันใหญ่ ทหารรักษาอยู่ ๕๐๐ คน

วันพอเดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ขุนนางเด็กกงสุลฝรั่งเศสพาบุตรหลาน
 ไปดูสกุลโรงเรียนแห่งหนึ่ง มีเด็กเรียนหนังสือและวิชาต่าง ๆ อยู่
 ประมาณ ๓๐๐ เศษ มีครูสอนอยู่ ๕ พวก สอนให้เรียนหนังสือ
 เด็กพวก ๑ สอนให้เรียนวิชาช่างเขียนอย่างคักยันหักจิบกระเหยค
 ต่าง ๆ พวก ๑ สอนให้เรียนวัดแคคทำแผนที่พวก ๑ สอนให้เรียน
 หนังสือฝรั่งเศสพวก ๑ สอนให้เรียนหนังสืออังกฤษพวก ๑ แล้วพา

ไปทวงเจ้าโกโรทำไว้สำหรับไปพักขนเขา ไกลักขโยสถอีก ๒ วัน
 ในวันนั้นณังในปีกระคายลายทองข้าง ทาขาวข้าง เขียนทองข้าง
 ท้องพนปศิสลาตายข้าง ปุพรมลายสีต่าง ๆ ข้าง ม่านหมอนเขาะ
 ทำด้วยไหมคเทศข้าง เขียรขบข้าง ค่วนแคงค่วนเหลืองข้าง ประต
 ห้องลกลีวเข้าออกหลายห้อง เป็นที่ข้อยตามฤๅครันฤๅทวนาว มีสระ
 อาขนำทำด้วยศิลาขาวห้องหนึ่ง มีน้ำพุขึ้นมาไหลจากปากสัตว์ ห้อง
 ในวันนั้นมีระย้าเครื่องแก้ว โคมกระจกตั้งห้อยสีต่างกันทุก ๆ ห้อง
 ทุกานทตคทัวแล้วก็กลับมากพัก เวลាយ่ำ ๓ โมง ขุนนางจึงนำไปค
 สวนแห่งหนึ่งขยริมนแม่น้ำไน้ สวนนั้นโคยยาว ๒ ไมล์ กว้างไมล์
 ครึ่ง มีค้ำหนกทพกในสวนแห่งหนึ่ง มีสระน้ำจคสระหนึ่ง มีเกาะขย
 กลางสระ คามขอยสระก่อด้วยศิลาอ่อน ทำเป็นรางน้ำไหลไ้รอย
 ในพนรวงสลยเป็นรูปสัตว์น้ำต่าง ๆ ทำระเขียงล้อมรขบ ค้านนอกไ้
 ฝากระจกทั้ง ๔ ค้าน มีประตูเข้าออก ๔ ประตู ข้างในเพคานเขียนรูป
 ภาพและลายค่าง ๆ เสาและพนทำด้วยศิลาลายเหมือนเสาโยสถ ทัมม
 ทิศตะวันออกทิศเหนือทิศใต้ทั้ง ๔ ค้าน ทำเป็นมุขสำหรับ
 เจ้าโกโรประทับ มีเกาะทหนึ่งทนอน ม่านทำด้วยไหมคเทศข้าง แพร
 ฝรั่งเศสีต่างกัน เพคานและณังเขียนลายทอง พนปุพรมลายต่าง ๆ
 กันทั้ง ๓ มุข พนและเพคานฝาผนังไม้ขาวไม้ค้ำเป็นลายมุก ๑ เกาะ
 กลางสระนั้นกว้างยาว ๔ วา มีเรือโยกเล็ก ๆ ขยในสระ ๒ ลำ ตาม
 สวนมีช้หมกมเป็นทหนึ่งเลน ๕ แห่ง มีวังขยวังหนึ่ง มีหม่อมห้ำมขย
 คนหนึ่ง มีหญิงคนใช้และชนทหลายคน วังและช้หมทำด้วยเหล็ก

๒,๐๐๐ คน มีม้าเทศสำหรับนายทหาร ๒๐๐ ตัว มีประตูเข้าออก
 ๔ ประตู ทำสะพานข้ามคูเป็นบานพับยึดได้เข็ดได้เป็นของคึกคักใหม่
 ฝากหนึ่งทำข้อมมียักษ์ใหญ่ขึ้นเล็กและมีทหารรักษาอยู่พร้อม ทำ
 สะพานก่อด้วยศิลาข้ามแม่น้ำ มีช่องน้ำเดินเป็นช่องกว้างประมาณ
 ๒ วา ๔๘ ช่อง มีช่องเรือเดินริมคลองทั้ง ๒ ฝาก ที่ช่องเรือเดินนั้น
 ทำเป็นบานพับทั้ง ๒ ช่อง รวม ๖๐ ช่อง ตามช่องขี้น้ำใต้ทุกช่อง
 ฝนสะพานยกด้วยไม้มีคนรักษาอยู่ที่คนสะพานคอยตรวจคน ๆ ข้ามฝาก
 กองเสียเบียงจึงได้ข้าม นายทหารจักษุหารยิงปืนใหญ่ให้ทหารทุก
 กระสุนโคกข้าง กระสุนปรายข้าง กระสุนแตกข้าง ๒๔ นัด กระสุน
 แทะถนนแตกบนอากาศข้าง ตกถึงดินแตกข้างต่าง ๆ กัน ข้อมมำแพง
 แล้วเสร็จ แทะก็ยกทำอยู่ทุกวัน ริมคลองหน้าเมืองลงเขื่อนก่อด้วย
 ศิลาชั้นเป็นชั้น ๆ คูมันคงเวียงร้อยทั้ง ๒ ฝาก เวลาเที่ยงเมื่อตกลง
 เรือจะกลับมากที่พัก ณ เมืองโกโรนั้น ทหารยิงปืนใหญ่บนกำแพงเมือง
 สลุตสังทุก ๑๕ นาที เรือนั้นทวนน้ำจนเวลาบ่าย ๓ โมงจึงถึงที่พัก
 ทหารทุกพักอยู่เมืองโกโร ๓ วัน ในวันนั้นเวลาบ่าย ๕ โมง ขุนนาง
 เฒ่ากษัตริย์ฝรั่งเศส เชิญทูตขจรรถไฟออกจากเมืองโกโรไปเมือง
 อาเล็กซันดริ์ ตามทางมีที่หยุดค้ำน้ำได้ด่าน ๓ ครั้ง มีสะพานเหล็ก
 ข้ามแม่น้ำใหญ่ ๓ ท่าบล มีไฮเตลเป็นที่หยุดค้ำเลียงโต๊ะท่าบล ๑ ตาม
 ทางนั้นเป็นทุ่งข้าง เป็นภูเขาข้าง เป็นป่าข้าง มีบ้านคนอยู่หลายท่าบล
 เวลา ๑ ทุ่มถึงเมืองอาเล็กซันดริ์เส้นทาง ๑๒๐ ไมล์ ขุนนางเฒ่า
 และกงสุลฝรั่งเศสพาทหารทุกไปอยู่ที่บ้านหลวง ซอ มแซเพยชอนเนอ

อาเล็กซานดร์ เลียงคูเหมือนทเมืองโกโร มีขุนนางมากักข้อยู่ด้วย
 ทศสองคน

วันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ เวลาเช้า ขุนนางเมืองโกโร
 ขุนนางเมืองอาเล็กซานดร์พาทนายทศไปทวงเมืองอาเล็กซานดร์ ๒ คำบด
 มีเครื่องตบแต่งห้องก็คล้ายทเมืองโกโร ผิดกันแต่ผนังซีกกระต่าย
 ลายทอง แล้วพาไปทวงเรือยกเป็นเรือกลไฟจักรข้าง ๒ ลำ ๆ หนึ่งใหญ่
 คาคฟ้า ๓ ชั้น มีห้องข้างหน้าข้างท้ายมาก มีช่องยื่นทวารรักษาอยู่
 พร้อม ลำหนึ่งคาคฟ้า ๒ ชั้น ห้องทข้างหน้าฝาทำด้วยไม้ลาย ห้อง
 ทข้างท้ายมีฝากระงกใหญ่อยู่หว่างช่องหน้าค่าง ๆ ขอบสลักลายซีก
 ทองประดับพลอยสีต่าง ๆ มีเครื่องตั้งเครื่องห้อยม่านสีต่างกันทุกห้อง
 ทพนูปศิลาลาย ปูพรม ปูกระเบื้องเคลือบ เพดานทาวขาวลวดลาย
 ซีกทอง เป็นเรือสำหรับเจ้าโกโรไปเที่ยวเล่นทะเล เมืองอาเล็กซานดร์
 นั้นอยู่ชายทะเลแหลมย่นออกจากฝั่งมีข้อมมแล้ดเขา ชาวททอดสมอ
 เรือคล้ายกับแหลมคาลี มีเรือรบเรือลูกค้า ๒ เสาข้าง ๓ เสา ๔ เสา
 ข้าง มาแต่เมืองอินข้าง ของเจ้าเมืองโกโรข้าง เป็นเรือกลไฟและ
 เรือใบทอดอยู่ประมาณ ๑๐๐ ลำเศษ ขนบกมีถนนตลาคมีตกลึง ๔ ชั้น
 ข้าง ๓ ชั้น ๒ ชั้น ๆ หนึ่งข้าง คักบ้านมากกว่าแหลมคาลีสัก ๒ เท่า มี
 ทางรถไฟไปมาทางหนึ่งรถไฟเดินทุกวันมิได้ขาด มีเรือกอดด้วยศิลา
 ประดับคาน้ำเข็นน้ำทำด้วยเหล็ก ๓ อู เหมือนทเมืองสิงคโปร์ มีโรง
 จักรสับน้ำทำท่อลำมาผูกชนกลางเมือง ๒ แห่ง สำหรับชาวบ้านใช้
 และรดถนน แล้วมีท่อเหล็กไหลไปเข้าทุ่งนาและสวนทั่วกัน ขุนนาง
 และพลเมืองซ่งชนแก่เมืองโกโรนั้น เป็นชาติเทกข้าง ชาติอาหรับข้าง

เวลาบ่าย ๓ โมง ขุนนางเด็กพาทบทไปสวนอีกตำบล ๑ อยู่
 ริมคลองน้ำจืด ในสวนมีต้นไม้ผลไม้มากมาย ไม้ต่าง ๆ เหมือนสวนเมือง
 ไทโร แต่วังในสวนนั้นผนังทึบข้างนอกก่อด้วยพองน้ำ ไม่ได้ถอย
 คุกเหมือนเป็นของคนยากจน ข้างในผนังถอยห้องทาสีเขียนลายทอง
 มีเครื่องตั้งเครื่องห้อย กระจกตั้งเกาะอนงเกาะอนอน แต่งห้องต่าง
 กัน ผนังศิลปะลายบ้าง ฝาผนังบ้าง เขากันกรววงเรียงซัดหน้า
 เสมอกันเป็นลายงามประหลาดห้องหนึ่ง มีสระเลี้ยงปลาเงินปลาทอง
 ริมวัง ๒ สระ เวลาบ่าย ๔ โมง ทศกัลย์มาที่พัก เวลาบ่าย ๕ โมง
 กงสกลฝรั่งเศสพากำมกันมือแตรตีเรืออัครโมเด ครุฑชิตปาชา เจ้าเมือง
 อาเล็กชันคริมาทกถามททานทก พกจายอยู่ครึ่งชั่วโมงลากลับไป
 ททานทกพักอยู่เมืองอาเล็กชันคริ ๓ วัน.

ตอนที่ ๕ ว่าด้วยราชทูตออกจากเมืองอาเล็กซันดริ
จนถึงเมือง ตุน เมืองมาเซ เมืองไถยอน และเมืองปารีส

วันเสาร์ เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมง ราชทูต
อุปทูต ครีทท ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่าม
แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ไปหาทอปปแทนครีชิตยาซา เจ้าเมืองอาเล็ก
ซันดริ ล่าจะลงเรือ แล้วไปหากัปแทนเวียร์กงสตุฟรังเศส ภรรยา
กงสตุฟรังเศสเอาน้ำองุ่นและขนมปังหวานมาเลี้ยงทูตทานทุก
คนอยู่ครึ่งชั่วโมง ก้ามคนมือแตรค์ขึ้นไปรับทูตทานทุกที่บ้านกงสตุ
ฟรังเศสเมืองอาเล็กซันดริ กงสตุฟรังเศสก็ตามไปส่งทูตทานทุกลงเรือ
ที่สะพานหน้าเมือง เรือโยคทจคไวททาสะพานหน้าเมืองนั้น เป็นเรือ
เจ้าไกโรแต่งไว้ส่งทูตทานทุกลำหนึ่ง มีธงเล็กขกท้าย เรือโยค
ฟรังเศส ๔ ลำจคไวรบทูตมีธงฝรั่งเศสขกท้าย ราชทูต อุปทูต ครีทท
ขาดหลวงลุยวิลลอนนาคี ก้ามคนมือแตรค์ไปเรือโยคเจ้าไกโร
ลำหนึ่ง ๑๘ กวรเชียง เขาะทงนงทพงนนั้นทำด้วยโหมคเทศ เพคาน
นั้นทำด้วยแพรลายทองเป็นแพรฝรั่งเศส ผู้กำกับเครื่องมงคลราช
บรรณาการ เสมียน ล่าม และคนใช้ไปเรือโยคฝรั่งเศส ๔ ลำ ในอ่าว
เมืองอาเล็กซันดริมีเรือรบฝรั่งเศสทอดอยู่ ๓ ลำ เป็นเรือมารีบท
ลำหนึ่ง เรือบรรทุกเสี้ยง ๒ ลำ เมื่อเรือโยคทจคออกจากท่าแล้ว
ทหารทขอมยิงสลุตส่ง ๑๕ นัด ทหารทเรืออค์โมเคียงสลุตรับ ๑๕

นัก ทหารเรือรบทั้ง ๓ ลำชนบนเพลลา ทดไปใกล้เรือฮัคโมเต กำมกัน
ให้ทหารซังกิงข้างเผือกชนเสากลาง ทหารร้อยยิบเอมเปอเวอโยโร
๓ ครั้ง พร้อมกันทั้ง ๓ ลำ ครนทกชนเรือทหารแต่งทวลดบน
ไรแฟนย่นเข้าแทรกค่านับทกคามธรรมเนยม แล้วซังกิงเตกชนเสา
หน้ายิงบนสลตกรง ๒๑ นัด ทข้อมยิงสลตคอบ ๒๑ นัด เรือรบทต
ลำนี้เป็นเรือฟารีเก้จกรข้างฮอฮัคโมเคยาว ๒๒๐ ฟิต ปากกว้าง
๓๕ ฟิต กินน้ำลึก ๑๘ ฟิต กำลัง ๔๕๐ แรงม้า คาคฟ้า ๓ ชั้น
ชั้นบนชั้นกลาง ตามปากเรือมีช่องบนข้างละ ๑๕ บอก แต่ในเรือ
มีปืนมา ๑๔ บอก มีขุนนางนายทหาร ทหารเลว กระลาสีสำหรับ
เรือ ๑๘๐ คน เวล่าย่ำ ๕ โมง กำมกันให้ใช้จักรออกจากททอค
สมอเมืองฮาเล็กซันตรี

วันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ เวล่าย่ำ ๔ โมง เห็นเกาะ
กันค้อยข้างขวา มีบ้านเมืองเป็นคนชาติกรีกชนแก่เมืองโรม

วันอังคาร เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า เรือถึง
ช่องมีภูเขาทั้ง ๒ ฟาก เรือไปหว่างกลางเกาะซิคซัลข้างเหนือ กับ
ฝั่งแผ่นดินเอทะเลียนข้างใต้ แต่ทเกาะซิคซัลนั้นมตกอย่ตามเขาและ
ชายหาด มีสวนปลูกต้นไม้ต่าง ๆ เป็นแถวแนวเนื่องกันไ้มาก
คงคงามยิ่งกว่าเกาะทงปวงในข้างอินเดี๋ย ฟากแผ่นดินเอทะเลียนนั้น
มีบ้านเมืองตามบนเขาและชายทะเลเรยรรายไปไ้มากนัก แลเห็น
ถนัดทั้ง ๒ ฟาก เวล่าย่ำ ๓ โมง เรือพ้นช่องออกทะเล เรียกว่า
ทะเลมีตะแวนแบน

วันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เรือถึง
ท่าเกาะท่าบลหนึ่ง ฝรั่งเศสเรียกว่าเขาไฟ เวลาเรือไปถึงนั้นเป็น
เวลากลางวัน เห็นแต่ควันขึ้นอยู่เสมอมิได้ขาด

วันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๑ เวลา ๓ โมงเช้า ถึงช่องเขาทาง
๒ ฟาก ข้างขวาเรียกว่าเกาะกระสะเป็นเขตก้นของฝรั่งเศส มีบ้าน
เมืองเห็นถนัด เป็นเมืองสมภพของพระเจ้าแอมเปอเรนไปเลียน
บอนนียาค ฟากข้างซ้ายเกาะกระสะตะวันตกเป็นของเอทะเลียนไม่มีคนมีแต่
เล็กเขาสำหรับทำมโคมอยู่ชายทะเล ๒ ท่าบล เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง
เรือถึงหน้าเมืองอาซติเซียว ฝนตกประปราย

วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า เรือถึง
ปากอ่าวเมืองกลน กำมกนให้ชกกองข้างเผือกชนเสากลาง ของฝรั่งเศส
ชนปลายเพลลาโกชเสาท้าย เรือแล่นเข้าไปในอ่าวท่าเมืองกลน
ทั้งแต่ออกจากเมืองอาเล็กซันดริรวม ๘ วัน ถึงท่าเมืองกลน เรือทอด
สมอแล้ว มองตึกนี้กับตึกมีราลผู้สำเร็จราชการเรือรบ และกำมกน
เรือรบ ๖ นาย รวม ๘ นาย แต่งทวิเศมยศมาทักถามทททานททเรือ
อติโมเต มองตึกนี้บอกททว่า สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรนทราวยว่า
ทททานททเชิญพระราชสาสน์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทั้ง
สองพระองค์ออกมา จึงรับสั่งให้ข้าพเจ้ามาคอยรับทททานททโดยทท
เมืองกลนหลายวันแล้ว ทททานททมาตามทางอยู่เป็นสุขด้วยกนทั้ง
สนหรือ ราชททททททททททททมาครั้งน ด้วยอำนาจความรักษา
และความทะนุบำรุงของเจ้าพนักงานทั้งปวงและพระกรุณาของพระเจ้า

แผ่นดินทั้งสองพระนคร ข้าพเจ้าทั้งปวงจึงได้มีความสุขอยู่ด้วยกันทั้ง
 สิ้น แล้วก็ได้เห็นบ้านเมืองและของประหลาดต่างๆ ด้วย ราชทูตพวกก็
 มองตาคิดกันว่าสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอริบสั่งให้ท่านมาคอยรับข้าพเจ้า
 ทั้งปวงนั้น ข้าพเจ้าทั้งปวงมีความยินดีนัก ด้วยท่านได้เคยเข้าไป
 กรุงสยามได้คุ้นเคยกันมาแล้ว การอย่างธรรมเนียมประเทศไทย
 กับธรรมเนียมฝ่ายยุโรปไม่เหมือนกัน การจะควรประการใดขอท่าน
 ได้บอกให้ทราบ ข้าพเจ้าจะได้จัดการให้ถูกต้องตามธรรมเนียม
 มองตาคิดก็บอกว่าการอย่างธรรมเนียมนั้น ท่านอย่าได้วิตกเลย ข้าพเจ้า
 จะช่วยชี้แจงให้ท่านทราบทุกอย่าง พวกนี้อยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง
 อัครมีราลผู้สำเร็จราชการเรอริบ และกำมกันเรอริบ ๖ นายก็ลากลับ
 ไป แต่มองตาคิดก็คอยอยู่ที่เรืออัครโมเต เวลา ๔ โมงเช้า กำมกัน
 มือแตรก็จกเรือโยค ๘ กรรเชียง ๗ กรรเชียง ๖ กรรเชียง
 ๕ กรรเชียง ๔ ลำ ราชทูต ขอบทูต ทวีตทูต แต่งตัวเหมือนเมอซัน
 เมืองสิงคโปร์ มองตาคิด บากหลวงลุยวิศลอนนาคี กำมกันมือแตรก็
 เชิญพระบรมราชสาส์นพระบวรราชสาส์นไปเรือโยค ๘ กรรเชียง
 ลำหนึ่ง ผู้กำกับเครื่องมณฑลราชบรรณการ เสมียน ล่าม คนใช้
 แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ไป ๓ ลำ ทหารเรืออัครโมเตแต่งตัวอยู่บน
 ไรแผ่นดินแถวค่านับส่งตามธรรมเนียม แล้วยิงปืนใหญ่สลักส่งทุก
 ๑๑ นาที มองตาคิดก็บอกว่าเป็นธรรมเนียมฝรั่งเศส เรอริบใหญ่ทอด
 อยู่หน้าขอมลำหนึ่ง ยิงปืนสลักค่านับของ ๒๑ นาที ทหารเรือรบที่ทอด
 อยู่ในอ่าวถอยบนขอมค่านับ มีกลองมีแตรพร้อม ทุกมาดังทำแล้วเชิญ

วันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า ราชทูต อพยพ
 ทรูท ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์
 ๖ นาย ไปหาทอขอแทนเจ้าเมือง มีขุนนางนายทหารอยู่ด้วยเจ้าเมือง
 ๘ นาย พுகันอยู่ถึงโมง เจ้าเมืองให้เอาน้ำขงุนของหวาน น้ำกาแฟ
 มาเลี้ยงททานท เวลา ๕ โมงเช้าลากลับมาโฮเต็ล เวลาเที่ยง
 เจ้าเมืองให้อัครมโหฬารพาททานทไปคเรือรบใหญ่ ทากฟ้า ๔ ชั้น
 รายแถม มีปืนใหญ่กระสุน ๘ นิ้วทง ๔ ชั้น มีทหาร ๒,๐๐๐ คน
 ทหารทำทำยิงปืนใหญ่กระบวนรบให้ททานททคแล้ว ททานทลงจาก
 กำขัรบ ทหารยิงปืนสลทส่ง ๑๗ นัด แล้วพาไปคเรือยอกเป็นเรือ
 พระทงนสมเค็จพระเจ้าแอมเปอเรือเสด็จไปเที่ยวเล่นทะเล เป็นเรือ
 กลไฟจักร ข้างในเรือยอกคนมีห้องทคแต่งประคัยประคางคางม สิ่ง
 ของขง ใช้ในเรือมีทราพระนามสมเค็จพระเจ้าแอมเปอเรือประจำอยู่
 ทคสิ่ง ครันกลับมายนบกแล้ว มองคคินพาททานทไปคสวนคอกไม้
 ในบ้านเจ้าเมือง ทช่างหลอเหล็กแห่งหนึ่ง ทช่างขนแห่งหนึ่ง ทช่าง
 ฝนเชอกแห่งหนึ่ง แล้วพาไปคแมนแฟกเจอทช่างเหล็กแห่งหนึ่ง
 ทช่างกลึงแห่งหนึ่ง แล้วพาไปคคคลังสำหรับไว้เครื่องคัสตราวุทต่าง ๆ
 จคทงประคัยเป็นลายคอกไม้ต่าง ๆ ข้าง ประคัยเป็นรูปเก้งและรูปสัตว์
 และลายอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ที่เป็นของแขวนไว้นนประคัยเป็นตรา
 คอกไม้ข้าง ประคัยเป็นระย้าต่าง ๆ ข้าง ประคัยแล้วไปคด้วยเครื่อง
 ขาวทงสนคเรียขรคองคางม แล้วไปคเครื่องมือและของเครื่องสวม
 ทัวคนสำหรับทำการไถนา เครื่องทสวมควนนคัระษะทำควยทงเหล็ก

นัยยิกาทำด้วยแก้วหนา ปล่องที่หายใญ่นั้นทำด้วยยางเป็นสายยาว
 ลอยขึ้นมาอยู่พบนาน แล้วมีเสอทางกงถมมอดงเท่าทำด้วยยางติด
 กับทองเหลืองหันทศรอยศัริยะะ แล้วมีช่องสำหรับใส่เครื่องมอดติดกับ
 เขวด้วย เมื่อททานทุกคนนี้ผู้รักษาให้คนที่เคยทำการได้นำสวม
 เครื่องแล้วลงไปคานาให้ทุกที ครั้นคนทคานานนกลบขึ้นมาบนบก
 แล้วเปลืองเครื่องออกเสียบ เสอผาทใส่ทวนหนาเย็บกไม้ แล้วไปค่อ
 เรือก่อด้วยศิลา ๑๒ คู่ เรือรบนั้นเป็นเรือกลไฟจักรท้ายทุกลำ มี
 กำมกันออฟฟิเชอทหารพร้อมหัดซ้อมตลอดเวลา เรือรบนั้นคาค่า ๔
 ชั้นข้าง ๓ ชั้น ๒ ชั้นข้าง มีปืนใหญ่ประจำเรือลำละ ๖๐ ขอกข้าง
 ลำละ ๗๐ ขอกข้าง ถ้ามีกิจราชการเวลาไร อติมิราลยังค้ำให้ไปเวลา
 ไทก็คั่งงไปในเวลานั้น เวลาค้ำเจ้าเมือง ๑ ขุนนาง ๓๐ นาย หญิง
 ภรรยาเจ้าเมือง ๑ หญิงญาติมิตรคั้น ๒ รวม ๓๕ มากินโต๊ะพร้อม
 ด้วยทุกทโยเศิล เวลา ๒ ยามก็เลิกลากลับไป ทูทานทุกพักอยู่ที่เมือง
 ฤทลน ๒ วัน

วันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลาบ่ายโมง ๑ มงตึกนี้พา
 ทูทานทุกชนรถไฟไปจากเมืองฤทลน ไปตามทางมีเขาศิลาข้าง เนิน
 คั้นข้าง ตามชะวากเขามุ่งนาข้างเล็ดน้อย มีบ้านมีที่ไรทสวนตลอด
 ทาง ทางรถไฟไปนั้นมือโมงค้ลออกใต้เขา ๖ ตำบล หยุทรถเติมน้ำ
 เติมถ่านรัยคนส่งคนทขานตามทาง ๑๓ ครั้ง ถึงเมืองมาเซเวลาบ่าย
 ๔ โมง เป็นทาง ๕๔ ไมล์ ขุนนางจักรรถเทียบม้าตามธรรมเนียมคอย
 รัยทูทานทุก ๕ รถ พาทุกชนรถไฟไปอยู่โยเศิลฯ ซื่อเคอกลอนนี้ มงตึกนี้

กำกับอยู่ด้วยทิวทากานทก เวลาค่ำมองตึกนี้พาทกไปเที่ยวคดลาคขายของ
 ทามถนนคดลาคถนนสว่างไปด้วยโคมไฟฟ้าทุกถนน เทียวคอยู่จน
 ๒ ยามกลัขมาโฮเคิล

วันพุธ เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาเช้ามองตึกนี้กับขุนนางเจ้าภายใน
 พาทกานทกไปคกำแพงกันคสนทปากอ่าวก่อกด้วยคิลลา หน้ากำแพงนั้น
 ก่อกด้วยอิฐ ๆ นนทำค้วยก่อกนคิลลาเล็ก ๆ ย่อยก่อกนกรวดมาประสมปน
 ค้คิมพ์ ยาว ๖ คอก กว้าง ๓ คอก ถมคตลอด กำแพงยาวประมาณ
 ไมล์หนึ่ง ทถมยงไม่ได้ก่อกำแพงก็มี ทำข้อมไวบนทถมนน ๒ ข้อม
 มีขนมข้อมละ ๖ ขอก ทางจำเพาะเรือเคิน ในอ่าวมีเรือคค้ำและ
 เรือเมลจอกค้คิชคฝั่ง เรือทอกคอยู่ในอ่าวเมืองมาเชนนทงเรือใบเรือ
 กลไฟใหญ่่น้อยประมาณ ๓๐๐ ลำ แล้วพาไปคสค้ทว้าง ๆ ทำคอก
 และกรงขังไว้ ในสวนขนมูเขาม้ข้างอยู่ข้างหนึ่งทำรวเหล็กกันไว้
 ในรวเหล็กนั้นทำสระไว้สำหรับให้ข้างขายน้สระ ๑ ทำค้กไว้ให้อน
 หลัง ๑ เขาค้กให้กินขนมขังกินเหล้าแวน เจ้าของค้กให้เข้าแตร
 ร้าเท้าเป็นจิงหระเพลง สค้ทว้ก้อย่างหนึ่งค้ทว้ลาคค้ทว้กวางคาวขนม
 ค้ทว้ระเป็นขุ่ม ๒ ขุ่มเหมือนเขากววงเมือแรกขนม หน้าและใบห้เหมือน
 กววง แต่ค่อนนยาวประมาณ ๔ คอก ทำขค้ำ ทางสน้เหมือนทวงสกร
 ฝรั่งเศลเรียกว่า ช้ครบวยเพือ ให้กินขนมขังเป็นอาหาร ทำโรงให้อยู่
 งคางาม ยงสค้ทว้อนม้อกหลายอย่าง แต่เป็นสค้ทว้ค้ทว้กกับสค้ทว้ในกรง
 สยาม เมืองมาเชหาม้คคองน้จคไม่ ชาวข้านชาวเมืองใช้น้ข้อม
 มีโรงจ้กรสขนม้ทำท้อล้ลามไปท้วเมือง และล้ลามไปเข้าสวนเข้าน้

ทุกแห่ง ในเมืองทำท่อเหล็กลำท่อ นำมาผูกชั้น ๔ ทำบด ทำ
รูปสัตว์ต่าง ๆ ไว้ให้น้ำไหลออกจากปากสัตว์ มีท่อใหญ่สำหรับเทน้ำ
ใส่โครกไหลออกไปทะเลที่หนึ่ง ที่พินดินริมเขาน้ำปลุกต้นไม้ไว้
เป็นที่ประชุมคนนั่งเล่นเวลาเย็น ๆ ทั้ง ๔ ทำบด เจ้าเมืองและขุนนาง
หาได้มาหาทุกไม้ ทูตานุทูตก็ไม่ได้ไปหาเจ้าเมือง

วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๖ ค่ำ เวลา ๔ โมงเช้า มงตึกนี้
เชิญทูตานุทูตขึ้นรถไฟไปจากเมืองมาเซ ทางรถไฟลอคอุโมงค์
๘ แห่ง มีสะพานข้ามแม่น้ำใหญ่ ๔ ทำบด เล็ก ๒ ทำบด รวม ๖ ทำบด
คามทางเป็นทุ่ง มีทักบ้านสวนที่นาตลอดจนถึงเมืองไลยอน ถึงเมือง
ไลยอนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เป็นทาง ๑๖๘ ไมล์ เจ้าเมืองจัตว
เทียบม้าคู่ค้อยรับทูตานุทูต ๕ รด มีทหารขี่ม้านำหน้ารด ๔ ม้า พา
ทูตานุทูตไปอยู่โฮเต็ลช็อกการาน มงตึกนี้ก็อยู่ด้วยทุก มีทหาร
สหายตาบรักษาประตูโฮเต็ลอยู่ยามละ ๒ คน เมืองไลยอนนั้นไกล
ทะเลแต่มีแม่น้ำใหญ่เข้าไปถึงเมือง เป็นหาดทรายน้ำคน เห็นเมือง
ใต้เมืองมีบ้านตลอด มีโรงจักรสบน้ำลำท่อเข้าไปทุกบ้านทุกทัก มีที่
น้ำไหลออกจากปากสัตว์ เป็นที่ประชุมนั่งเล่น ๑๐ ทำบด

วันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเช้า มงตึกนี้พาทูตานุทูตไป
ดูโรงช่างทำของต่าง ๆ เป็นเมืองทำผ้าแพรดี ช่างทอขึ้นทอเป็นรูป
มนุษย์และรูปสัตว์ต่าง ๆ ก็ได้ ทอเป็นรูปสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือ
รูปพระมหาลี รูปพระเจ้าลูกยาเชอ รูปกวันวิกทอเรีย รูปเจ้าหญิง
ลูกเชอ ทำเป็นท่อน ๆ พอไต่หน้ากระเจก รูปช่างผู้คิด รูปทหาร

วันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ เวลาเช้าโมง ๑ มองตึกขึ้นเชิญ
 ทูทาทูตไปขึ้นรถไฟไปจากเมืองไลยอน ทางรถไฟลอคอยู่โมงค์ยาว
 ย่างสั้นข้าง ๑๘ แห่ง มีสะพานเหล็กเสาก่อด้วยศิลาข้ามแม่น้ำใหญ่
 ๓ ตำบล เล็ก ๒ ตำบล รวม ๕ ตำบล มีโฮเต็ลหอยครดกนัโตะแห่งหนึ่ง
 รถหอยครดกนัโตะขึ้นน้ำเค็มด่านรัยคนส่งคน ๑๕ ครั้ง ตามทางมีบ้านมีเรือน
 มีนาและสวนตลอดไปจนถึงโรงหอยครดกนัโตะ รุงชาริวีต เวลาค่ำที่หนึ่งถึง
 รุงชาริวีต เป็นทาง ๓๘๔ ไมล์ คอเวอนแมนต์ให้จักรรถรัยทูทาทูต
 ๕ รถเทียมม้าคู่ มีทหารขี่ม้าสะพายคายนำหน้ารถ ๔ ม้า ตามหลัง
 ๔๘ ม้า คนเข้าแตร ๒ ม้า นายทหารม้าหนึ่ง รวม ๕๕ ม้า พา
 ทูทาทูตไปอยู่โฮเต็ลซอแปนเรศบีโร ว่าเป็นที่สูงสะอาด มองตึกขึ้นกับ
 ทูตอยู่คนละฟากถนน โกลกัน ทางประมาณ ๒ เส้น มีโปลิศสะพาย
 คายเดินยามรักษายามละ ๒ คน จักรรถไว้ให้ใช้ ๓ รถ มีคโโกโต
 เสี่ยมันทเข้ามากรุงเทพ ๗ ค่ายมองตึกนั้นนี้ มากินโตะอยู่ด้วยทูต
 คนหนึ่ง คอเวอนแมนต์ให้เสี่ยมนพคองักฤษได้มากำกับอยู่ที่โฮเต็ล
 คนหนึ่ง ชื่อมีศัลลาเบ.

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยราชทูตเข้าเฝ้าแอมเปอเรอฝรั่งเศส

วันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง มงคิกินี พาราซทท อูปทท ตรีทท นายสรรวพิชัย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร หลวงชาคสิรินทร์ ขุนสมยทิพย์ รวม ๘ คน แต่งทวิตามบรรดาศักดิ์ นำหนังสือเจ้าพระยารวิวงศมหาโกษาธิบดี ทพระคลัง ไปให้มินิศเทอทวแนล ผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ มินิศเทอทวแนลออกมารับเชิญทุกทานททให้หนึ่งเก้าอตามลำคัย แล้วราชทูตยกแอกมินิศเทอทวแนลว่า ข้าพเจ้าเชิญหนังสือเจ้าพระยารวิวงศมหาโกษาธิบดีทพระคลัง ผู้ว่าการต่างประเทศค้ำนัยมายังท่าน ฉบบ ๑ ราชทูทจึงส่งหนังสือให้มินิศเทอทวแนล ๆ รับหนังสือแล้วถามราชทูทว่าททานททมาตามทางสบายออยู่หรือ ราชทูทตอบว่า เป็นสขสบายออยู่ พทจาออยู่ประมาณครุหนึ่งแล้วคนใช้เอนากาแฟ นำอองุ่น ขนมน้ำแข็งมาเลี้ยงทุกทานทท พทกันอยู่ประมาณโมงหนึ่ง ลากลับมาโฮเกิ้ล

วันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง มินิศเทอทวแนล กับมงคิกินีมาหาททานททที่โฮเกิ้ล แล้วมินิศเทอทวแนลถามว่า ททานททมาอยู่ทโฮเกิ้ลสบายออยู่หรือ เดือนนี้เป็นฤดูร้อน ราชทูทตอบว่ามีควมสบายออยู่มีสุรอนนิก แล้วราชทูทถามมินิศเทอทวแนลว่า ท่านกำหนดจะให้ททานททเข้าสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอวันไร มินิศเทอทวแนลตอบว่าจะไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอก่อน

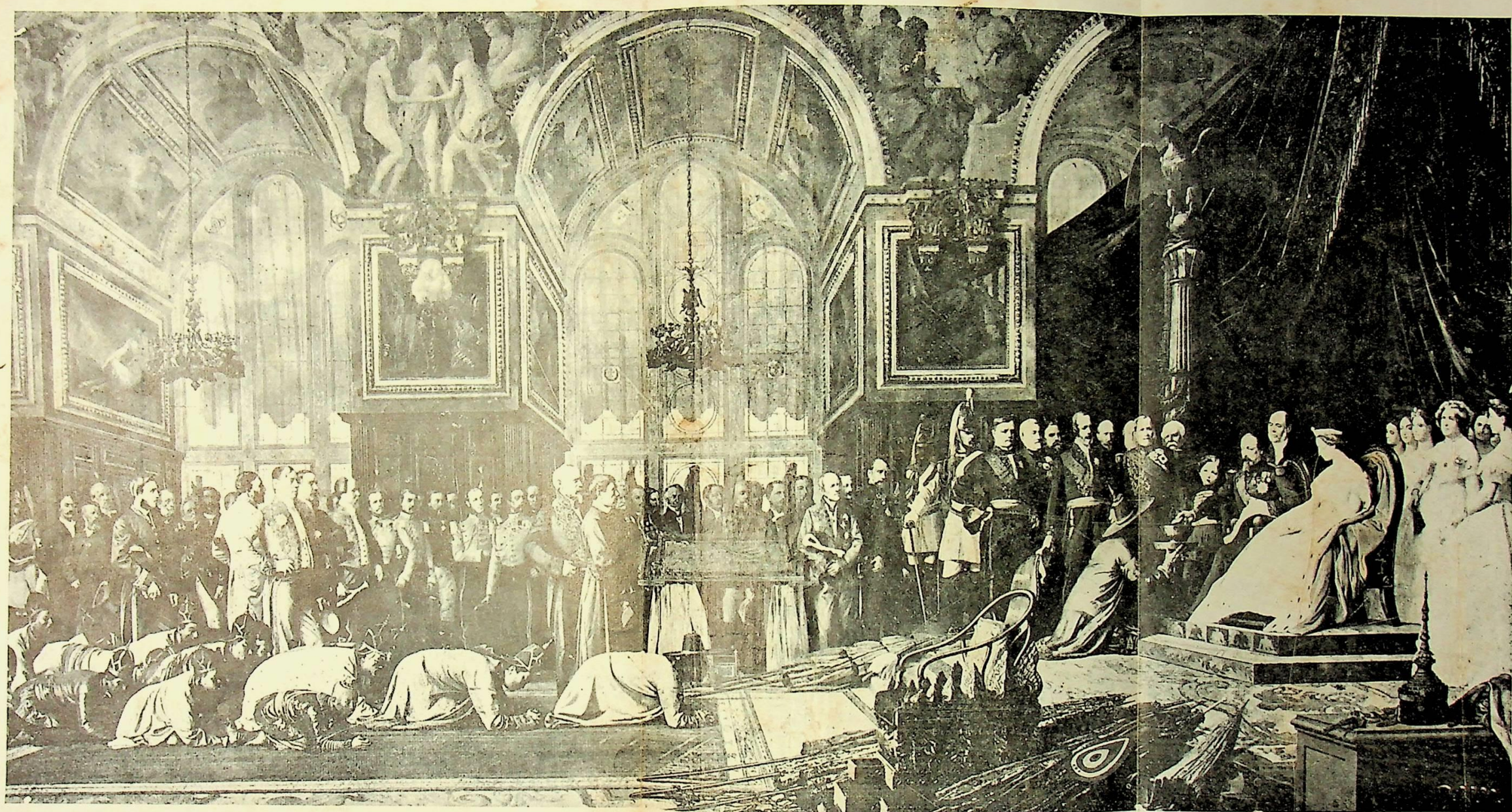
จะโปรดให้เฝ้าวันใดจึงจะกำหนดให้ทราบ มินิศเทศทูตแนลว่าอยาก
 จะใคร่ดูเครื่องมงคลราชบรรณาการ ราชทูตจึงสั่งผู้กำกับเครื่อง
 มงคลราชบรรณาการ ให้เชิญหีบเครื่องมงคลราชบรรณาการที่เป็น
 เครื่องทองลงยา เครื่องทองคำ เครื่องอาวุธ มาเปิดให้ดู แล้ว
 มินิศเทศทูตแนลชมว่าเครื่องมงคลราชบรรณาการทำทกรุงสยาม
 งามดี เป็นของประหลาดยังไม่เคยเห็น ราชทูตจึงจัดสิ่งของในหลวง
 ซ่งโปรดฯ พระราชทานออกไปให้แก่มินิศเทศทูตแนล ใ้เถรม ๑
 กาดมกลม ๑ กล่องบุหรธม ๑ รวม ๓ สิ่ง กับขาศันกลมผู้กกา
 ใหญ่ทองข้าง หุ้มทองคำประดับพลอยกำมละบั้งห้าฝั่งคอกไม้
 ทองคำเล่ม ๑ ราชทูตให้แก่มินิศเทศทูตแนลว่าเป็นของพระเจ้าัน้องยาเธอ
 กรมหลวงวงศาธิราชสนิทฝากมาพระราชทานแก่มินิศเทศทูตแนล
 มินิศเทศทูตแนลได้รับสิ่งของทั้งปวงแล้วมีความยินดีเป็นอันมาก พุ
 จาอยู่ประมาณชั่วโมงครึ่ง มินิศเทศทูตแนลและมองทิกคนี่ลากลับไป

วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาเช้า มองทิกคนี่มายอก
 ทูทาทูทว่า มินิศเทศทูตแนลไ้ไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระเจ้า
 แอมเปอเรือแล้วมีรับสั่งกำหนดให้ทูทาทูทเฝ้าถวายพระราชสาส์น
 เครื่องมงคลราชบรรณาการที่พระราชวังพ่อเทลดโปด ณ วันพฤหัสบดี
 เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ เวลาย่ำ ๕ โมง จะก้องไปรถไฟ ราชทู
 จิ่งว่ากับมองทิกคนี่ว่าขอท่านไ้ไปหารื้อมินิศเทศทูตแนลด้วย มินิศเทศ
 จะโปรดให้ทูทาทูทเฝ้าสักกคน มองทิกคนี่ตอบว่าการชอนไม่ไ้ช้ธุระ
 ของมินิศเทศทูตแนล แล้วแต่ราชทูทจะเห็นควร ราชทูทจะจัดให้

เจ้าสีทันดรคนขอให้ข้าพเจ้าทราบด้วย ราชทูตจึงให้ทำบายชีช้อ
 ทถานทกที่จะให้เผ่านั้น ราชทูต ๑ อุปทูต ๑ ทวีต ๑ ผู้กำกับ
 เครื่องมงคตราชบรรณาการ หลวงอินทรมนตรี ๑ นายสรรพวิชัย ๑
 ขุนมหาสิทธิโวหาร ๑ หมุนจกรวิจิตร ๑ สคน นายสมบุญบุตรราชทูต
 ๑ นายชายบครอุปทูต ๑ นายเอี่ยมมหาดเล็ก ๑ เสมียน ขุนสมบัตินิติ ๑
 หลวงชากีสุนทร ๑ ล่าม ขุนจรเจนนทะเล ๑ นายเปี่ยม มหาดเล็ก ๑
 รวม ๑๔ คนนั้นให้เผ่า แต่หมื่นจินการักษ์ผู้กำกับเครื่องมงคตราช
 บรรณาการ ในพระบวรราชวัง ๑ นายหวาด ขทรพระยาอภัยสงคราม
 ๑ นายเนตร มหาดเล็ก ๑ สามคนนั้นหาให้เผ่าไม่ แล้วราชทูตจึง
 ให้จดหมายรายช้อคน ๑๔ คน ซึ่งจะให้เผ่ามอบให้แก่มอญคิกนี้ ๆ
 รัชจดหมายแล้วลากลับไป เวลาค่ำมอญคิกนี้พาทถานทกไปตลระ
 โรงใหญ่ในเมืองปารีส ตลระนั้นเล่นคล้ายกนกขทเมืองไลยอน
 แต่โรงและเครื่องเล่นและฉากเครื่องตงแก่งแข็งแรงกว่าเมืองไลยอน
 จะพรรณนาไปก็ยากยวณัก เวลา ๒ ยามตลระเลิก แล้วทถานทก
 ก็กลับมาโฮเกิ้ล

วันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลาเช้า มอญคิกนี้พาช่างเขียน
 ถ่ายรูปมาที่โฮเกิ้ล มอญคิกนี้บอกว่ามีรับสั่งสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอ
 ให้พาช่างมาขอให้ทกแต่งตัวอย่างไทย จะให้ช่างถ่ายรูปไว้สำหรับ
 แผ่นดิน ในเวลานั้นช่างได้ถ่ายรูปราชทูต รูปนายสรรพวิชัย ๒ คน
 แผ่นหนึ่ง รูปอุปทูต รูปนายชาย ๒ คนแผ่นหนึ่ง ทวีตแผ่นหนึ่ง
 หลวงอินทรมนตรีแผ่นหนึ่ง ขุนมหาสิทธิโวหารแผ่นหนึ่ง รวม ๕ แผ่น

แล้วเขียนประธานให้สีเหมือนสีตัวด้วย วันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม
 ๕ ค่ำ เวลา ๒ โมง มองกิกันฟ้าขนนางเจ้าพนักงานมารีย์เครื่อง
 มงคลราชบรรณาการ ไปตั้งที่พระราชวังฟอเคลโปล ราชทูตจึงให้
 หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ ๒
 นายกำกับไปจะได้จัดตั้งด้วย ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง มาเซอ
 วายบางขนนางฝ่ายทหาร ๑ มารอนเทลริค ขุนนางฝ่ายกรมท่า ๑
 มองกิกัน ๑ สามคนจัดกรมมารีย์ทาทานทุกที่ไฮเคิล ๕ รถ เทียมม้า
 ๔ ม้า สารถัซึบรถใส่หมวกฟุ้งอง ใส่เสื้อขั๊กทองขั้บรถละ ๒ คน
 ราชทูต ๑ อยูทท ๑ ตรีทท ๑ แต่งตัวใส่สนับเพลาข้างยกทอง คาคเข้มซั๊ก
 คาคกรองทอง ใส่เสื้อเย็บขั้บอย่างน้อยขั้บใน เสอกรุกรองทอง
 ขั้บนอก ราชทูตขั้บกระเบ๊ฝักทองค้ำลงยา ใส่มาลามิพระตราจอมเกล้า
 ประดับเพชร ๑ อยูททขั้บกระเบ๊ฝักนาคข้างทองค้ำประดับพลอย ใส่
 มาลามิพระตราจอมเกล้าประดับทับทิม ตรีททขั้บกระเบ๊ฝักกาไหล่ทอง
 ใส่ทรงประพาสมิพระตราขั้บนเกล้าทองค้ำ ๒ ขาคหลวงลัญจวิคลอนนาคี
 ล่ามใหญ่ นายสรรพวิชัย หมันจักรวิจิตร นายสมบุญบุตรราชทูต
 นายชายบุตรอยูทท ขุนสมขั้บขั้บ หลวงซาคสิรินทร์ ขุนจรเจนทะเล
 ล่าม นายเปี้ยล่ามมหาคเล็ก นายเอี่ยมมหาคเล็ก แต่งตัวตาม
 บรรดาศักดิ์ ๑๒ คน รถหนึ่งเป็นรถราชทูตเชิญหีบพระราชสาส์น
 ขุนรถมีขนนางไปคั้บในรถ มาเซอวายบางขนนางฝ่ายทหาร ๑
 มองกิกัน ๑ ขาคหลวงลัญจวิคลอนนาคี ๑ รถทั้งสองนั้น ๑ อยูทท ๑ ตรีทท
 มารอนเทลริค ขุนนางฝ่ายกรมท่า ๑ นายชายบุตรอยูทท ๑ รวม ๔ นาย

นโปเลียนที่ ๓ เสด็จออกมารับราชทูตไทย
เมื่อปีระกา พระพุทธศักราช ๒๔๐๔

สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอเสด็จออกประทับอยู่นั้นประมาณ ๘ คอก
 ทานทุกพร้อมกันถวายบังคมครั้งหนึ่งแล้วหมอบอยู่ ราชทูตอ่านทูล
 เบิกถวายพระราชสาส์นเครื่องมงคลราชบรรณาการเป็นคำไทยก่อน
 แล้วบาทหลวงวิศลอนนาคีลามาอ่านแปลเป็นคำฝรั่งเศสถวายจบ
 แล้ว ๆ ทานทุกพร้อมกันถวายบังคมอีกครั้งหนึ่ง สมเด็จพระเจ้า
 แอมเปอเรอมีรับสั่งทูลว่า ขอบพระทัยสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม
 ทั้งสองพระองค์ ที่ได้รับทูลและขนานางเรือรบซึ่งเข้าไปกรุงเทพ
 มหานครโดยความยินดี แล้วสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามแค้นทานทุก
 ให้เชิญพระราชสาส์นเครื่องมงคลราชบรรณาการมาเจริญทางพระ
 ราชไมตรีอีกนั้น ขอบพระทัยสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามเป็นอันมาก แต่
 ก่อนกรุงฝรั่งเศสกับกรุงสยามอยู่ไกลกัน เคยวนฝรั่งเศสที่โตเมือง
 ใช้ช้อนเขตกเนญวนเป็นของฝรั่งเศส แผ่นดินก็ใกล้กันกับกรุงสยาม
 คอเวอนแมนทั้งสองฝ่ายมีธุระการงานสิ่งใดจะได้ปรึกษาหารือกัน
 พระราชไมตรีก็จะไต่สนิทกันมากทวีขึ้นไป ขอให้สมเด็จพระเจ้ากรุง
 สยามทั้งสองพระองค์ ทรงพระชนมายุยืนยาวให้มาก พระราชไมตรี
 ทั้งสองพระนครจะได้ถาวรวัฒนาสืบไปภายหน้าชั่วฟ้าและดิน ทด
 ถวายบังคมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง แล้วราชทูตเชิญพานพระราชสาส์น
 เข้าไปถวายสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอทรงรับต่อพระหัตถ์ แล้วส่ง
 พระราชสาส์นให้มินิสเตอรวแนลผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ ราช
 ทูตคานถอยออกมาถึงที่เฝ้าทานทุกถวายบังคมอีกครั้งหนึ่ง ขน
 นางบอกว่าจะเสด็จขึ้น ทานทุกพร้อมกันถวายบังคมคานถอยหลัง

ออกมา แล้วมีรับสั่งให้ทูลถามทุกชั้นชนทุกคน สมเด็จพระเจ้าแอม-
 เปอโรและแอมเปร์ศพระมเหสี พระเจ้าลูกยาเธอเนไปเลียน เสด็จมา
 ไป่ตามทูลขุ่สขุ่ถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์ และพระ
 บรมวงศานุวงศ์ ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่และทูลถามทุกชั้นชน แล้วมีรับสั่งให้ทา
 ทวนายชายมาให้พระเจ้าลูกยาเธอเนไปเลียนจับมือชาย สมเด็จพระ
 เจ้าแอมเปอโรนครั้สภาษาฝรั่งเศส แอมเปร์ศพระมเหสีนครั้
 สภาษาอังกฤษ แล้วเสด็จไปทอศพระเนทวเศรของมงคละราช
 บรณาการ มีรับสั่งว่าฝีมือช่างไทยทำสิ่งของลงยาลายสลักประคัย
 เพชรประคัยพลอยงามกว่าของในประเทศอื่นแล้วเสด็จขึ้น เมื่อแอม
 เปร์ศพระมเหสีเสด็จมานั้น มีหญิงสาวแต่งตัวมีไข่ม่มิเพชรผูกคอ
 ใต้กำไลมือประคัยเพชร ถือชายพระภษา ๔ คน ท้องพระโรงที่เสด็จ
 ออกนั้น พนสองชั้น ๆ บนมีพระแท่นยาวแล้วมีพระที่นั่งเรียงกัน ๓ องค์
 สมเด็จพระเจ้าแอมเปอโรเสด็จประทับพระที่นั่งองค์กลางมีเศวตฉัตร
 ทรงพระมาลาออกแขก ทรงฉลองพระองค์ดำ ทรงพระสังวาลแพรแถบ
 แดงห้อยพระตรา ทรงสนับเพลาแครงรวคำ สองข้างทรงพระแสงฝัก
 หงษ์ดำ แต่งพระองค์เหมือนอย่างนายทหาร แอมเปร์ศพระมเหสีนครั้
 ทรงเศรของขาวประคัยแล้วไป่ด้วยเพชร ประทับอยู่พระที่นั่งข้างซ้าย
 พระเจ้าลูกเธอทรงเศรของดำอย่างทหาร เสด็จขึ้นอยู่ข้างพระที่นั่งฝ่าย
 ขวา ข้างขวามีทหารแต่งตัวถือกระบองยืนอยู่ ๑๘ คน ข้างซ้ายมี
 หญิงภรรยาชนนางข้าง สาวใช้ข้าง ยืนอยู่ ๓๐ คน ชั้นล่างเป็นทชน
 นางเฝ้า มีนครั้เศอและชนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยแต่งตัวสะพายดาบยืนเฝ้า
 อยู่ข้างละ ๑๘ คน ทูลถามทศเฝ้าอยู่กลางชนนาง ถัดออกมา ๒ ข้าง

ท้องพระโรง ทั้งเครื่องมงคลราชบรรณาการ มองก็คึกคักพาททานทุก
 ไปคตห้องและพระแท่นของแอมเปรศพระมเหสี มีหลายห้องมีเตียง
 โต๊ะเก้าอี้และเครื่องใช้สอยต่างกันทุกห้อง เครื่องทรงของแอม
 เปรศพระมเหสีที่แต่งพระองค์เมื่อออกรับทานทุกหนักทรงเปลือง
 กองไว้ในห้องให้ทานทุกคตด้วย แล้วมองก็คึกคักขนินางกรมวังก็พา
 ทานทุกออกไปทห้องแห่งหนึ่ง แอมเปรศพระมเหสีเสด็จมายืนเสวย
 ขนมอยุ่ทนน แล้วจึงพระราชทานให้ราชทท อยุ่ทท ตรีทท ๆ ได้รับ
 ขนมค่อพระหัตถ์แอมเปรศพระมเหสี แต่ผู้กำกับเครื่องมงคลราช
 บรรณาการ เสมียน ล่าม รับสั่งให้ขนินางแจก แอมเปรศพระมเหสี
 จึงรับสั่งให้หาคว้านายชายไปให้ใกล้แล้วตรัสกับมองก็คึกคักว่าทรงพระ
 เมตตานายชายมาก จะทรงจูบไต่หรือไม่ได้ มองก็คึกคักคิดว่าไต่
 แอมเปรศพระมเหสีก็ทรงจูบนายชายแล้วประทานขนมให้ค่อพระหัตถ์
 แล้วแอมเปรศพระมเหสีรับสั่งแก่ทานทุกว่า สิ่งของซึ่งสมเด็จพระ
 เจ้ากรุงสยามทรงยินดีนิทานนเป็นของงามคิ จะเก็บรักษาไว้เป็นททรง
 ระลึกถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์ ทานทุกทลว่าของ
 ถวายนเป็นเครื่องสำหรับขคิยราชตระกูลของกษัตริย์อย่างสง ใช้
 ไต่แต่ในหลวง แล้วแอมเปรศพระมเหสีก็เสด็จขนิ มองก็คึกคักข
 ขนินางกรมวังก็พาทานทุกไปกินโต๊ะทห้องแห่งหนึ่ง ประมาณครึ่ง
 ชั่วโมง มองก็คึกคักพาทานทุกขนิรถลขนิจากพระราชวังฟอเตลไปล
 ขนิรถไฟกลขนิ เวลาค่ำทมหนึ่งถึงไฮเตลทกรุงปารีส

ตอนที่ ๗ ว่าด้วยราชทูตเที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ

วันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ มอญทิดขึ้นเชิญราชทูต อปทท
ศรีทท นายชายบุตรอปทท ขาดหลวงลยวิศลอนนาคี ไปที่บ้าน
มอญทิดขึ้นเชิญ ราชทูตว่ากับมอญทิดว่าทูกานททไ้เฝ้าสมเด็จพระเจ้า
แอมเปอเรอแล้ว ท่านจะให้ทูกานททไปหาขุนนางที่แห่งใดบ้างแล้ว
แต่ท่าน มอญทิดขึ้นว่ากับราชทูตว่าจะพาทูกานททไปเฝ้าเจ้าหญิงน้อง
นางเธอองค์หนึ่ง ก็ยังมีศเทศมริน ผู้ว่าการกำปั่นรบคนหนึ่ง แต่
ขุนนางนอกจากนั้นทูกานททให้แต่ภาคไปก็ไ้ พวกกันอยู่ประมาณ
ชั่วโมงหนึ่งลากลับมาโฮเตล

วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมง มีนิตเทศทวแนล
กับมอญทิดขึ้นมาขึ้นโต๊ะด้วยทททพิท มีนิตเทศทวแนลบอกททว่า ของ
ถวายพระเจ้าอนงเธอขึ้น ให้ททพาไปเฝ้าถวายเองจึงจะดี ราชทูต
ทอว่าชอบแล้ว มีนิตเทศทวแนลบอกททว่า พระราชวังแวกไซนั้นทำ
ไว้แต่โบราณไม่ได้กักแปลง ครั้งแผ่นดินพระเจ้าลวิศท ๑๔ ททไทย
ไ้ไปเฝ้าครั้งหนึ่ง พระเจ้าลวิศเสด็จออกรบทททนั้น ควรทูกานทท
จะไปดู ราชทูตทอว่าชอบแล้ว มีนิตเทศทวแนลว่า วันอาทิตย์เป็นวัน
เล็กการ มีคนไปเที่ยวมากจะพาทูกานททไปดูในวันนั้น พวกกันอยู่
เวลา ๒ ชั่วโมง มีนิตเทศทวแนล มอญทิดขึ้นก็ลากลับไป

วันศุกร์ เดือน ๘ แรม ๑๓ ค่ำ เวลาบ่ายโมงหนึ่ง มอญทิดขึ้น
พาราชาทท อปทท ศรีทท นายสรวพิชัย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหา

สิทธิโวหาร บาคหลวงลยวิศลอนนาคี ล่าม ไปหา มินิคเทอมริน
ผู้สำเร็จราชการกำปั่นรบ มินิคเทอมรินถามว่าท่านทูตมาตามทาง
มีความสุขสบายอยู่หรือ ราชทูตตอบว่ามีความสุขสบายอยู่ มินิค
เทอมรินถามว่าท่านมาชนททาเมืองตลน ๆ นั้นห้ามเรือลูกค้ามิให้เข้า
ออก เพราะเป็นทไวเรือรบและเป็นทฝึกหัดทหารเรือ และทำเครื่อง
อาวุธใช้ในการเรือ ท่านได้เห็นการทังปวงช้อยใจหรือไม่ ราชทูตตอบ
ว่าสิ่งของซึ่งได้เห็นที่เมืองตลนนั้น เป็นของค้วพิเศษประเสริฐสมคว
แก่บ้านเมืองใหญ่ แล้วมินิคเทอมรินจึงให้จ๊กของหวานและผลไม้
น้ำองุ่น น้ำกาแฟ มาเลี้ยงทูตาทูต พักกันอยู่ชั่วโโมงหนึ่งลากลับ
มาโยเกิ้ล ครั้นเวลาค่ำมองตึกคนพาทูตาทูตไปตละครอกแห่งหนึ่ง
เรียกว่าละครม้า โรงละครนั้นก่อค้วยศิลาทำรูปกลมคล้ายกับข้อม
หลังคามุงค้วยศิลาคำ คอสองนั้นทำเป็นยานกระเจก ข้างในมีเกาธ พน
ปูค้วยกำมะหยี่เป็นทสำหรับคนนั่งดู ทกลางโรงนั้นทำเหมือนสังเวียน
ไถ่ กว้างประมาณ ๑๐ วา กลางโรงนั้นมีระย้าแก้วใหญ่ตามไฟกาค
ระย้าหนึ่ง สว่างไปทังโรง มีประตูเข้าออก ๒ ประตู ๆ ข้างหนึ่งนั้น
จำเพาะนั่งโตชนค้ำ ถ้าคนเขานั่งชนค้ำต้องเสียเงินมาก เพราะ
ได้เห็นไถ่ ประตูชนเห็นไถ่ แต่เสียเงินน้อยลง ละครนั้น เมื่อ
แรกเล่นมีเด็กออกมา ๒ คน เล่นหกคะเมน แล้วมีผู้ใหญ่ออกมา
คนหนึ่ง ถือไม้ยาวประมาณ ๕ ศอก มีไม้กางเขนพาคขวางอยู่ข้างบน
ยาวออกมาจากไม้ข้างละ ๒ ศอก คนผู้ใหญ่ก็ชันเดินไปมา เด็ก
๒ คนก็หกคะเมนหมุนอยู่ที่ไม้กางเขนเหมือนจิ้งห็น ครั้นสนบทก็กลับ

เข้าโรง มีชายคนหนึ่งออกมาขมา แต่แรกนั่งชกอนชบให้มาหือวง
 วงไปในสังเวียน พอมาหือเต็มเต้าแล้ว ชายนั้นก็ปลดบังเหียนมา
 ออกเสียบ ให้มาหืออยู่แต่ตัวเปล่า ๆ ไม่มีสิ่งใดเป็นทศทรวง บางที
 ก็กลับหน้ามาข้างหลัง บางทียืนชนเท้าหน้าเหยียบศิริษะ เท้าหลัง
 เหยียบข่าม้า แล้วเดินรำเท้าเปลี่ยนท่าต่าง ๆ แล้วคนข้างล่างยกขบ
 มายาวประมาณ ๓ ศอก กว้างพอตัวคนลอคได้ชขวางหน้าไว้ ม้า
 ก็หือลอคไปไต่ขบ แต่คนบนหลังม้านั้นโคกเข้าไปในขบ ไปลงหลังม้า
 ได้คังเก่า แล้วคนข้างล่างโยนมีคชันไปให้คนบนหลังม้า ๘ เล่ม คน
 บนหลังม้าก็เลี้ยงมีคไว้ไม่ให้ตกลงมาถึงดิน สันขบแล้วก็กลับเข้าโรง
 และมีหญิงสาวคนหนึ่งออกมาขมา ม้านั้นวิ่งเสมอกับ ๔ ม้า หญิง
 นั้นยืนชคนเคียว แล้วรำเท้าก้าวไปในกำลึงม้าหือ ๔ ม้า แล้ว
 เปลี่ยนแปลงยกเืองท่าท่าต่างต่าง ๆ มีเด็ก ๓ คนออกมาโหน
 ชิงช้า ๆ นั้นผูกเรียงกัน ๓ แห่ง แห่งหนึ่งห่างกันประมาณ ๔ วาเศษ
 สูงพื้นดินประมาณ ๖ ศอก แล้วเอาโตะมาวางต่อกันลอคที่ชิงช้า
 ผูกไว้ ฟูพวมสำหรับรองเท้า ผู้ใหญ่พอเออมถึงชิงช้าแล้วมีเด็กยืน
 ๒ ข้างสูงพื้นดินประมาณ ๘ ศอก ริมขบคนหนึ่งก็ แล้วเดินคนชก
 ไปชนทลึง ผู้ใหญ่คนหนึ่งยืนอยู่บนโตะ ก็โยนชิงช้าทหนึ่งไปให้
 เด็ก ๆ นั้นกรับเอาชิงช้าเห็นขวไว้ ๒ มีอ แล้วจึงโยนตัวลอคไป
 ผู้ใหญ่คนนั้นก็ไปจับชิงช้าทสองไกวให้โยนไปมา เด็กที่โหนชิงช้า
 นั้นก็กลับหน้าไปเสียบ หากชิงช้าทโยนรับไม่ แล้วหกคะเมนกลับมา
 จับชิงช้าทสองไค แล้วผู้ใหญ่ที่ข้างล่างนั้นก็โยนชิงช้าทสาม โยน

มาใกล้เต็นท์ที่เขาเทาแถวซิงช้าที่สองไว้ วางมอกลับหน้ามาจับ
 ซิงช้าที่สามไว้ แล้วเปลี่ยนแปลงท่าทางต่าง ๆ ทำได้เหมือนกันทั้ง
 ๓ คน สิ้นเพลงแล้วก็กลับเข้าโรง แล้วแก่งสนซิงช้าผู้นั้นใส่เสื้อโกศ
 ใส่หมวกชนเหมือนผู้ชาย คิวเมียนนแก่งเหมือนผู้หญิงแล้วออกมา
 เต้นรำท่าเป็นคู่ ๆ สิ้นเพลงแล้วก็กลับเข้าโรง แล้วยังมีวรนรชรด
 ออกมา รดนนเทียบคิวสนซิงช้า ๑ มีวรนรเป็นสาวรดีหน้ารดคิวหนึ่ง
 ทำยรดคิวหนึ่ง วรนรตัวนายแก่งเป็นผู้หญิงผู้ชายนั่งอยู่ในรด แล้ว
 สวรรดิซิงชรดวิ่งวงไปในสังเวียน แล้ววรนรข้างทำยรदनันโคกลง
 จากรด แล้วไปยืนยังเทียบสนซิงช้าให้รดยกแล้วก็กลับชนทำยรดทั้งเก่า
 วรนรสวรรดิข้างหน้าซิงชรดให้รดวิ่งวงไป สิ้นเพลงแล้วก็กลับเข้าโรง
 แต่กระบวนสวดซึ่งเล่นนั้นยังเปลี่ยนแปลงอีกหลายอย่างต่าง ๆ จะ
 กล่าวไปก็ขยววนัก เวลา ๒ ยามละครเลิกแล้ว มองตึกนี้ก็พา
 ทูตาทนทกลับมาโฮเต็ล

วันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาบ่ายโมงหนึ่ง มองตึกนี้
 พาทูตาทนทไปคลคลังทำเงิน ที่คลังนั้นก่อด้วยศิลาทำแน่นหนามันคง
 นึก มีห้องมากกว่ามาก แต่เงินที่ในคลังนั้นทำเป็นแท่ง ๔ เหลี่ยมก็มี
 ทกลมเหมือนขลุ่ยกลมก็มี ทยาวเหมือนแผ่นอิฐก็มี กองไว้เป็นแพน
 กันมากนัก แต่ที่จะทำเป็นเงินแฟรงนั้นหล่อไว้แท่งยาวประมาณ
 สอกคืบ กว้างประมาณ ๒ นิ้ว หน้าประมาณกึ่งนิ้วอยู่แพนหนึ่ง
 แล้วจึงเอามาหีบ แต่หีบนั้นถ้าจะเปรียบก็คล้ายกันกับหีบฝ้าย แต่เป็น
 เครื่องเหล็กใช้กลไก มีหีบที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ทั้งเรียงเป็นแถวกันหลาย

หีบจนถึงหีบที่สุด เงินนั้นก็ข้างใดที่เรียวยรอยเสมอกัน เป็นมันเหมือน
 กัญชกไว้ แล้วเอาไปใส่ในที่สำหรับปักให้กลมแห่งหนึ่ง ตัดกลมแล้ว
 เอาไปใส่ในที่สำหรับทำแม่คชอยเงินแห่งหนึ่ง แต่ที่หีบและที่ตัดกลม
 และที่ทำชอยนั้นไม่ต้องลำบากใช้คน ใช้กลไกไฟฟ้าก็ทรงสน คนเป็น
 แม่คชอยชอยเหมือนชอยหีบชอย ค่วยเครื่องมือนั้นตัดกลมและทำชอย
 นั้น เขาทำไว้สำเร็จแล้วจึงตัดที่เกี่ยวได้ไม่ต้องลำบากกว่าหลายหน
 แล้วจึงเอาไปตีตราๆ แล้วซึ่งกแพรงโคหนักแพรงโคเขาก็เอาออกเสีย
 เอาแต่ที่โคคาซึ่ง ๆ แล้วจึงต้มให้ขาว แต่ที่ตราและซึ่งและต้มให้
 ขาวบริสุทธิ์นั้นใช้คนทั้งสน ชนชนนั้นมีตราทวอย่างทุกแผ่นดิน และ
 เงินชาติภาษาอื่น ๆ ก็มีมาก ตราทเป็นรูปคนก็มี ครบถ้วนแล้ว
 มองก็คึกคักพาททานทุกไปทุกทอพรหม พรหมนั้นทำเป็นสะกั้ง ไม่เป็นพิมพ์
 เหมือนทอผ้า แต่ทอได้ทุกอย่าง เป็นรูปคนและรูปสัตว์ เป็นดอกไม้
 ทอได้ต่าง ๆ ทุกอย่าง งคงามเหมือนกบเขียน แต่คนทอนั้นเป็น
 ผู้ชายทั้งสน ทานทุกทอแล้วเวลาย้าย ๕ โมงเศษกลับมาโฮเต็ล

วันอาทิตย์ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ มองก็คึกคักพาททานทุกไปทุก
 พระราชวังแวคไซ ชนรถไฟไปจากกรุงปารีสทาง ๑๖ ไมล์ถึง
 พระราชวัง มีคึกคักมาก มีเขามียามีสวนปลูกผลไม้ดอกไม้ต่าง ๆ
 มีกานาพุดกชจากสระจากต่าง ๆ หลายคำบล มีถนนเดินได้ทั่วกัน
 สองข้างถนนมีต้นไม้ใหญ่สูงประมาณ ๗ วา ๘ วา ต้นห่างกันประมาณ
 ๔ วา ลางถนนก็ทอออกมาขวางถนนท่า ๆ นั้นก็คึกคัก เอาไว้แต่ถึงที่
 ไปตามถนน ล่าคนนั้นแบนไปตามถนน ยอคนนั้นคลุมเข้าหากัน แล้ว

ศึกษาค้นคว้าวิจัยในห้องกลางห่างกันประมาณศอกหนึ่ง มีทหารโพลิศ
 รักษาทุกคน มีพระราชวังทำไว้บนเขาและในป่า ๓ แห่ง มีพระแท่น
 ที่ข้างหน้าข้างในหลายแห่งต่าง ๆ กัน ห้องที่พระเจ้าลิวีเสด็จออก
 มารับทศกรงสยามครั้งนั้น พระแท่นที่เสด็จออกก็ยังมีรักษาไว้ตรงตาม
 ขบริบรณอยู่ ห้องอีกแห่งหนึ่งทำเป็นตู้กระจกใหญ่ใส่เครื่องทรงของ
 พระเจ้าลิวี มีพระมงกุฎของพระองค์อย่างโบราณ พระแสงทรง
 และเครื่องใช้สอยแต่ครั้งพระเจ้าลิวีเสด็จไว้ในนั้นทั้งสิ้น พระตำหนัก
 นั้นใหญ่โต มีโรงละครอยู่ในวัง มีรูปพระเจ้าแผ่นดินกรุงฝรั่งเศส
 เขียนใส่กระจกติดไว้ด้วยฝาผนัง ๖๘ พระองค์ จนถึงสมเด็จพระเจ้า
 แอมเปอเรอโนไปเถียนที่ ๓ พระองค์ มีฉลากบอกพระนามพระชันษา
 ศักราชแน่นอนทุกพระองค์ มีโรงรดสำหรับภักษัตริย์เลียบพระนคร
 แรกครองแผ่นดิน ๔ รด รดนั้นซัดทองประดับพลอย มีรูปเทวดาฝรั่ง
 ประดับทั่วทั้งรดงดงามวิเศษนัก รดอีกอย่างหนึ่งสำหรับเล่นน้ำแข็ง
 แต่ไม่มีลือมีคนเหมือนอย่างลอน ช่างขนมีหลังคาคาลายกษัยเกยว
 มีที่จำเพาะน้ำใตคนเคียว แต่ไม่ใค้เทียมมา มีคนเสือกข้างหลังคน ๑
 แล้วไปค้ำหนักที่ในสวนอีกแห่งหนึ่ง ทำเป็นค้ำหนักเล็ก ๆ หลังคา
 มุงด้วยใบไม้ ฝาและเสานันทำด้วยต้นไม้เครือไม้ ข้างในฝ้ายค
 กระจาหลายทอง ม่านและเบาะเก้าอี้ทำด้วยแพรเหลืองทองสน ใน
 สวนที่พระราชวังแวกไซนั้นมีการคลองน้ำไหลมาแต่เขาหลายค้ำบล
 ทกานทุกค้ำแล้วเวลาบ่าย ๔ โมงก็กลับมาโฮเกิ้ล

วันจันทร์ เดือน ๘ ทศกาศาปี ชนค้ำ ๑ เวลาทุ่มเศษ มีนิตเตอ
 ทวเนล ผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ มีก้ามาเชิญทุกค้ำทค้ำ

ได้เฝ้าสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอ ๑๔ นาย ก็ขาดหลวงลยวิศลอน
 นาคี๑ ไปกินโต๊ะที่บ้านมินิคเคอทวแนล แก่อยุทนั้นช่วยหาได้ไปไม่
 ททานทุกไปกินโต๊ะพร้อมด้วยมินิคเคอทวแนลกับขุนนางฝ่ายทหาร
 พลเรือน ๕๕ คน ขาดหลวง ๒ รูป หาได้พบด้วยราชการสิ่งใดไม่
 ครั้นกินโต๊ะเสร็จแล้วมินิคเคอทวแนลเชิญพระทราทวงหน่งกับเงิน
 กระดาษ ๑,๕๐๐ แพร่ง ให้แก่ขาดหลวงลยวิศลอนนาคีล้าม ว่า
 สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอโปรดพระราชทานด้วยมีความชอบได้เป็น
 ล้าม เมื่อมองคิดนี้เข้ามาณ กรุงเทพฯ ครองหน่ง ได้เป็นล้ามเมื่อ
 ททานทงออกมาณ กรุงปารีสครองหน่ง แล้วจะพระราชทานเป็นเงินย
 ให้อยู่ ๕๐๐ แพร่งทุกปี ครั้นเสร็จแล้ว เวลา ๔ ทุ่ม ททานทุกก็
 กลับมาโฮเค็ด

วันอังคาร เดือน ๘ ทศกัศวันต์ ขน ๒ คำ เวลาบ่ายโมงหน่ง
 มองคิดนี้พาททานทุกไปสวนและสัตว์ต่าง ๆ ในสวนนั้น ถ้าต้นไม้
 สิ่งใดเป็นของอยู่ในประเทศอื่น ก็ทำเป็นโรงแก้วครอบต้นไม้ไว้
 แล้วไซ้โอรันเข้าไปให้ต้นไม้ขึ้นบริบูรณ์ด้วยไครย์ไฮอากาศที่อื่น
 ในสวนนั้นมีคนผลไม้ม้วนพนสะอาดบริสุทธิ์ มีสระน้ำอยู่ในสวน
 สระหน่ง น้ำนั้นเย็นใสสะอาด สวนนั้นทงอยู่ทิศตะวันออกชื่อว่าคูอิเล
 เขาทำทเลียงสัตว์ไว้ ถ้าสัตว์ ๔ เท้า เป็นคันว่าเสือและหมี่สิงโตเป็น
 สัตว์ร้าย เขาทำเป็นตักชกรงเหล็กกันเป็นห้อง ๆ ทำทให้นอนห้องหน่ง
 ทงออกมาให้คนทงหน่ง ถ้าสัตว์เขื่องก็ทำคอกขังไว้ สัตว์ทเรียกว่า
 สิงโตนั้นหน้าเท่าหมี่อนเสือ ขนคอยาว ขนตัวสั้น ทัวแดงหางยาว

ปลายหางเป็นพวง ฝรั่งเศสเรียกว่า ลียง คุว้ายยิ่งกว่าเสือ มีสัตว์
 อื่นอย่างหนึ่งเป็นของประหลาดไม่มีในเขตแดนสยาม เท้าหน้าสั้น
 เท้าหลังยาว รูปคล้ายชะมด มีถุงอยู่ที่ท้อง เมื่อเวลาเที่ยวหากิน ลาก
 ก้อออกจากถุงท้องเที่ยวเดินตามแม่ คนที่ไปคุดขมมือให้ตกใจลุดกวิ่ง
 เข้าในถุงท้องแล้วเย็บมหน้าออกมา แม่ก็พาวิ่งไป ฝรั่งเศสเรียกว่า
 กิงกูล เป็นสัตว์ขก ถ้าสัตว์นั้นเป็นต้นว่าจระเข้และสัตว์ต่าง ๆ ที่โถก
 ไล่ไว้ในสระ แต่สัตว์อื่นอย่างหนึ่งหน้าสั้นคล้ายกับนาคมีเท้า ๒ เท้า
 หางคล้ายกับหางปลา.

หมดฉบับเพียงนี้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ กำแพงพระจันทร์ พระนคร
นายสนั่น บุณยศิริพันธ์ เจ้าจง ผู้พิมพ์
ศักราช ๒๕๐๐

